270995

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

1995 ЙИЛ

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ • СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН 25 август, № 34 (3321)

Одил ЁҚУБОВ,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

БОБОМИЗ АМИР ТЕМУР ДУОСИ

Мустақиллик байрамига саноқли кунлар қолди. Табиий, ҳаммамиз ҳам бу қувончли айём ҳақида, яна бир ёшга улғайган азиз диёримиз тўғрисида шу кунларда айниқса кўп ўйлаймиз.

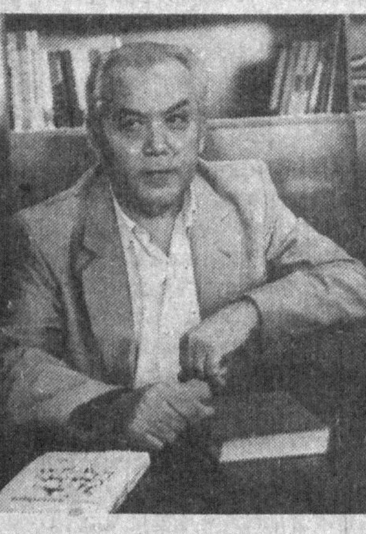

Қизиқ: тўрт ёшга тўлиб яқин кунларда бутун юртга ош берадиган севимли мамлакатимиз ҳақида ўйлаганда буюк бобомиз соҳибқирон Амир Темур Кўрагоний негадир эсимга кўп тушади: жаннатмакон бобомиз бу масъуд кунларни кўрсалар нима деркин, нима қиларкин, деган бир ўй сира хаёлимдан кетмайди.

Шундай пайтларда хаёл ҳар томонга олиб қочади. Кўз олдингизда бир қадар мавҳум, лекин ажойиб манзаралар намоён бўлади. Куни кеча тонг палла бобомиз ҳақидаги бир асарни варақлаб ўтирганимда хаёлимда шундай бир манзара жонланди. Гўё салкам олти асрдан буён теран уйқуга чўмиб ётган бобомизга ғойибдан: «Эй, ҳазрат соҳибқирон, уйқуга чўмиб ётаверасанми. Сен барпо этган қудратли давлатингда нималар бўлаяпти. Кўзингни бундоқ очмайсанми, бориб бир кўрмайсанми?!» — деган овоз келганмиш.

Шунда бобомиз уйқудан уйғониб, улуғ тантаналар бўлаётган майдонга от суриб келган эмиш. Қараса, аломат бир сайил, аломат бир томоша. Ноғоралар гумбури, карнай-сурнайлар наъраси осмону фалакни зир титраттан. Соҳибқирон ҳарамидаги гўзаллардан ҳам гўзалроқ мингларча санамлар ва унинг лашкаридаги аскарлардан ҳам келбатли, келишган, хушқад, хушсурат йигитлар улуғ тантанага кўрку жозиба, ниҳоясиз бир улуғворлик бахш этиб турганмиш. Бобомиз ён-верига ҳайрат билан тикилиб: «Ё қудратингдан, — деб хитоб қилармиш, — салкам олти аср зулматга чўмган менинг элимда бу кун... бу не тўй, не тантана?»

Соҳибқироннинг рўпарасида 4-5 яшар бир болакай пайдо бўлади.

Болакай дейди: — Бобожон. Бу менинг тўйим. Менинг исмим ҳур Ўзбекистон. Мустақил Ўзбекистон деб чақирсангиз ҳам бўлаверади. Дунёга келганимга тўрт йил бўлди. Шундан бери ҳар йил тўй қилиб, юртга ош бераман, бобожон.

Соҳибқирон бобомиз дермишлар: — Исмим ҳур Ўзбекистон деган тилгинангга новвот, болажоним... Ё Раҳмон! Сенинг ҳукминг ила бу дунё билан видолашиб, ул боқий дунёга парвоз қилганимга салкам олти аср бўптики, олти аср камина бу масъуд онларни орзиқиб кутган эрдим. Сенга ҳамдлар бўлсинким, бу кун, мана, элим осмонига саодат офтоби чиқибдур.

О, болажоним! Бобонг Амир Темур Кўрагоний ором нелигин билмай, салкам эллик йил от суриб, ҳудудсиз бир давлат қурган эдим. Надоматлар бўлғайким, камина оламдан кўз юммасдан турибоқ, тупроққа берилган суягим совумасдан турибоқ бобонг иродаси ва ғайрати ила бунёд бўлган қудратли давлат парокандаликка юз тутди. Эвоҳ!

Болакай сўрайди: — Сабаб, бобожон?

Соҳибқирон: — Сабаби не бўларди, бўтам? Ушал эски касал: ноаҳиллик, эски низолар, тожу тахт ишқида бошланган аёвсиз қатлу қирғинлар. Не чора? Тожу тахт жилови менинг васиятларимдан жозибалироқ эркан. Аммо.. Оллоҳга шукур. Бандаси норасо ва адолатсиз бўлса, яратган эгам адолатли. Мана, сенинг тўйингни кўрмоқ ҳам насиб этди, болажоним—ҳур Ўзбекистон! Бор, бўтам, сени дунёга келтирган юртбошингга бор. Бағрига қаттиқроқ боссин, пешонангдан ўпиб, камол топгунингча бошингни силайберсин, силайберсин.

Бола дейди: — Дуо қилинг, бобожон.

Соҳибқирон дуога қўл очади: — Олти асрлик зулматдан сўнг бошига офтоб теккан бул элни, манов 4 яшар болажонимни дунёга келтириб, камолот чўққисига кўтараётган юртбошини, бир маҳаллар менинг ирода ила бирлашган бутун Туркистон элини ёмон кўзлардан Оллоҳ ўзи асрагай. Яратган эгам ҳеч қачон бу қутлуғ макондан ўз иноятини дариғ тутмагай. Илоё омин.

Акс садо келади: — Омин. Илоё омин.

Албатта, бу манзара тизгинсиз ижодий хаёл маҳсули. Лекин мен бир нарсага аминман. Агар яратган эгамнинг иродаси билан бобомиз ногоҳон тирилиб келса, шу эл, шу юртни деб ёниб яшаган, қудратли бир давлат тузиш ишқида эллик йил кунларни тунларга улаб, ором билмай от сурган у зоти шариф бу тўйни, юртимизда бўлаётган бу тантанани кўрса, менинг ожиз қаламим чизган сўзлардан минг баробар улуғроқ сўзларни айтган бўларди. Бундан ҳам яхшироқ дуо қилган бўларди.

Эҳтимол, шунинг учун ҳамдир бобомизнинг келгуси йил бўладиган тўйи ҳақида энтикиб ўйлайман.

Ҳамма юртдошларимга келгуси йили бўладиган ҳазрат соҳибқирон бобомизнинг 660 йиллиги ва мустақил Ўзбекистон аталмиш севимли болажонимизнинг қўшалоқ тўйларига соғ-саломат етиб боришларини Оллоҳдан тилайман.

Саодат ҚОБУЛОВА, Халқ артисти

САНЪАТИМИЗ ЖАҲОНГА ЧИҚМОҚДА

Эллик беш йилдан буён санъат соҳасида, санъат кишилари орасидаман. Ўтган давр мобайнида барча паст-баландликлар, яхши-ёмонликларнинг гувоҳи бўлдим. Шуни аниқ ҳис қиламанки, ҳаёт ҳеч қачон бир текис, ҳамиша сен истагандек ўтавермайди. Ҳаётда умид билан яшаганлар, яхшиликка интилганлар, бировга яхшилик қилиш қўлларидан келмаган чоғларда, ҳеч бўлмаса, ёмонлик қилишдан ўзини тийганлар, шубҳасиз, рушнолик кўрадилар.

Мен ўзбек миллий санъати кишиманда, яна шуни фахр билан айтаманки, халқимнинг севимли қизиман. Халқим, юртим мени қанчалик севиб-ардоқлаган бўлса, мен ҳам уларни шунчалик севаман. Шунинг учун ҳам халқимни яхши биламан, дейишга ҳақлиман, деб ўйлайман. Халқимиз ҳар қандай қийинчиликларни кўтаришга, енгишга қодир. Республикамизнинг том маънода мустақил бўлгани эса халқимиз, Ватанимизнинг келгуси янада порлоқ бўлишидан башоратдир.

Бугун ўзбек санъати бор бўйи билан жаҳон сари юз тутди. У қадим санъатимиз дурдоналарини жаҳонга кўз-кўз қилиш билан бирга, жаҳон маданиятидан ҳам ўзига кераклисини ўзлаштириш йўлидан бормоқда. Шу маънода опера ва балет санъати ўзбек миллий санъатининг узвий қисмига айланиб бораётир. Мен неча йиллар хизмат қилган Алишер Навоий номидаги давлат академик Катта театри мана шу мустақиллик йилларида ўзига хос жиддий ютуқларни қўлга киритмоқда. Айтиш мумкинки, биз бир вақтлар бошлаб берган ишлар янгича руҳ, янгича қарашлар билан суғорилган ҳолда янада юқори поғоналарга кўтарилмоқда. Биз ҳатто ўша собиқ шўролар тузуми йилларида ҳам Толибжон Содиқов, Музаффар Муҳамедов, Саттор Ярашев каби санъаткорларимиз билан Москвага бориб, ўзбек операси муваффақиятларини намойиш этиб келишга муваффақ бўлганмиз. Бугун эса миллий операмизнинг довруғини жаҳонга ёйиш учун барча имкониятлар мавжуд. Айниқса, мукаммал овозга, катта иқтидорга эга [illegible] кадрлар авлоди мавжудлиги бизни қувонтиради. Илгарилари Украина, Россиядан кадрлар келарди. Ҳозир эса ниҳоятда кучли, бой овозларга эгамиз. Шу кунларда консерваторияимизда ўқиётганлар орасида ҳам кўплаб истеъдодлар бор. Истардимки, ана шу ёшларимиз бизнинг Катта театримиз шуҳратини сўндирмасинлар.

Кези келганда бир истагимни айтиб ўтмоқчи эдим. Мен кўп йиллар опера санъатида хизмат қилиб келган бир санъаткор сифатида театримизнинг ҳар бир мавсуми ўзбек миллий операси билан очилишини истардим. Айтайлик, бугун «Алишер Навоий», «Дилором» каби яхши операларимиз бор. Бундан буён ҳақиқий миллий операларимиз сафини янада кенгайтирсак, имкониятлардан тўлиқ фойдаланиб, яхши асарлар яратишга кучни сарфласак, ҳеч қандай муаммога ўрин қолмайди.

Энди ўзимга келсак, мустақиллик илҳомимга илҳом қўшиб юборди. Бир неча янги қўшиқлар устидаги ишларимни тугатдим. Айниқса, радиога жуда кўп асарлар ёздик. Жумладан, Алишер Навоий ғазаллари билан айтиладиган бир нечта қўшиқлар, Собир Абдулланинг Ватанга бағишланган шеърларига ёзилган қўшиқларни кўрсатишим мумкин. Ажойиб санъаткоримиз Мутаваккил Бурҳонов Чўлпоннинг дутор тилидан 1925 йили ёзилган бир шеърини келтириб, шуни қўшиқ қилсам, жуда яхши иш бўлишини айтдилар. Мен бу шеърни «Галдир»нинг куйига солиб, мақомчилар ансамбли билан биргаликда куйладим. Мухлислар ҳали фикрларини билдирадилар, деб ўйлайман. Хуллас, биз санъаткорларнинг бугунги вазифамиз мустақил Ўзбекистоннинг мустақил миллий санъатини жаҳон миқёсига олиб чиқиш йўлида фидокорона меҳнат қилмоқдир.

БАХТ АРАВАСИНИНГ ФАРИШТАЛАРИ 2-бет

«ҚЎШИҒИМДАСАН, ЎЗБЕКИСТОНИМ!»

Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг тўрт йиллиги арафасида Ватанимизда тараддуд қизғин.

Ватандошларимиз руҳиятида байрам кайфияти... Меҳнат жамоалари — ҳамма-ҳамма бу байрамни муносиб совғалар билан қарши олмоққа ҳозир.

Роппа-роса тўрт йил муқаддам мамлакатимиз тарихи саҳифаларига олтин ҳарфлар билан битилган ушбу оламшумул воқеа халқимиз юрагидаги мустақиллик, эркинлик туйғуларини янада барқарор этди. Бугун бу туйғулар ифодаси Ватанга меҳр, муҳаббат изҳори, мустақилликка шукрона келтириш, уни улуғлаш тарзида намоён бўлмоқда.

Куни кеча Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида бўлиб ўтган байрам мушoираси ҳудди шундай баланд руҳ, кўтаринки кайфият касб этди. Мушоирани Ёзувчилар уюшмаси шеърият кенгаши аъзоси шоира Гулчеҳра Жўраева очди.

Даврани Ўзбекистон халқ шоири, «Саодат» журнали бош муҳаррири Ойдин Ҳожиева олиб борди.

Шеърхонликни адабиётимиз оқсоқоли Мирмуҳсин бошлаб берди.

Шеърият кечасида Эътибор Охунова, Шарифа Салимова, Хосият Бобомуродова, Муҳтарама Улуғова, Умида Абдуазимова, Кароматм Дўстматова, Кавсар Турдиева, Нодира Рашидова, Муяссар Отажонова, Салима Қиличева, Ўктамой Ҳолдорова, Раъно Раҳмон қизи, Зулхумор, Меҳринисо каби шоираларнинг нафис овозлари янгради. Улар 4 ёшли мустақил Ўзбекистоннинг олтин бешиги бошида алла айтгандай куйладилар.

Сўнгра шеърхонликни йигитлар давом эттирдилар. Таниқли шоирлар Жуманиёз Жабборов, Нормурод Нарзуллаев, отахон қаламкаш Тура Жуман, шунингдек, ёш ижодкорлардан Чоршаъм, Берди Раҳмат, Салим Ашур, Вафо Файзулла, Рустам Мусурмонлар янги шеърларидан ўқидилар.

Мушоира мустақиллик байрамига муносиб тўёна бўлди.

М. РАВШАН

Таассурот

ОҚШОМЛАРИ НУРАФШОН ЮРТ

Бундан анча йиллар муқаддам бир одатим бор эди: ёз кезлари деярли ҳар куни ишдан кейин шаҳримизнинг энг серфайз, энг сўлим дам олиш боғларини, кўча ва хиёбонларини бирров айланиб, томоша қилардим. Шунда кун бўйи юк автомобилини бошқариб, оғир меҳнат қилганим эсимдан чиқиб, чарчоғим ёзилар, оқшом чоғи уйга хушкайфият билан қайтардим...

Тунов куни кечқурун метрода ишдан қайтаётиб, негадир эски одатимни қўмсадим. Шу боис шаҳар марказига етганда поездан тушиб қолдим. Еросги йўлагидан юриб, тўғри Амир Темур майдонига кўтарилдим.

Бир четда туриб, ён-атрофимга разм солдим. Кундузлари бу ердан тез-тез ўтиб турсам-да, эътибор бермаган эканман, энди сездим: майдоннинг аввалги қиёфаси анча ўзгариб, янада гўзаллашибди. Дов-дарахтлар оғушидаги равон йўлаклар четига ўриндиқлар ўрнатилиб, ёш ниҳоллар, анвойи гуллар экилибди. Соҳибқирон Амир Темур ҳайкали ўрнатилган боғ маркази эса ҳақиқий зиёратгоҳга айлантирилибди. Шунга қарамай, майдонда таъмирлаш, қайта қуриш ва қурилиш ишлари давом этаётгани сезилиб турибди. Майдон бурчагидаги бир вақтлар тамаддихона жойлашган ерда барпо этилган баҳаво гўша эса эндиликда ҳақиқий оромгоҳга айланибди.

Мен «Сайилгоҳ» кўчасида ҳам жиддий ўзгаришлар рўй берганини кузатдим. «Зарафшон» ресторани рўпарасидаги дам олувчилар билан гавжум сўлим боғни, метро бекати устидаги фавворалар атрофини, Шароф Рашидов зиёратгоҳини айланиб, дилим яйради. Айниқса, 20 қаватли маъмурий бино ёнбошидаги ҳовуз бўйини айтмайсизми? Кеч бўлса-да, бу ерда ота-оналар суҳбати, шўх-шодон болакайларнинг ўйин-кулгиси авжида. Мустақиллик майдонида эса ҳадемай бўлажак байрамга тайёргарлик қизғин. Пастда «Анҳор» шовуллайди, ҳов нарида, салобатли «Туркистон» театри пештоқларида нур порлайди...

Тунги Тошкентни кузатиб уйга қайтар эканман, шундай хулосага келдим: демак, пойтахтимиз янада обод бўлиб, гўзаллашибди. Бу ҳар қанча иқтисодий қийинчиликлар бўлишига қарамай, шаҳримизда кўкаламзорлаштириш ва ободончилик ишлари жадал давом этаётганидан далолат беради. Бунёдкорлик билан машғул юртнинг эса кунлари қутлуғ, тунлари нурафшон бўлади. Бизнинг элимиз ана шундай бахтга муяссар халқдир!

Саидғани ҚОДИРОВ

ҒОЛИБЛАР АНИҚЛАНДИ

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг мустақиллигимизга бағишлаб ўтказган энг яхши асарларнинг «Истиқлол: янги давр, янги қаҳрамон» кўрик-танлови якунланди. Унда истиқлол, мустақилликни мустаҳкамлашга қаратилган, инсонийлик, ватанпарварлик, анъанавий шарқона тамойиллар асос қилиб олинган насрий, шеърий, таржима, янги бадиий публицистик асарлар иштирок этди. Кўрик-танловда таниқли ижодкорларимиздан «тарихчи олим, академик Бўрибой Аҳмедовнинг «Амир Темур» тарихий романи, Нажмиддин Комиловнинг «Нажмиддин Кубро» рисоласи, Учқун Назаровнинг «Ёнғин» қиссаси, Хуршид Дўстмуҳаммаднинг «Тўхтабойнинг бойликлари» ҳикояси, Бахтиёр Омоннинг Хитой адиби Лао Шэ ижодидан қилган «Мушуклар салтанати» романи таржимаси, Тура Сулаймоннинг «Ёв қочди» достони, Абдулла Шернинг «Тоқат» шеърий тўплами, Неъмат Аминнинг «Бир аср ҳикояти» асари, Назрулла Жўраевнинг «Уйғоқ нигоҳ» публицистик мақолалари ғолиб деб топилди.

***

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси, Халқ таълими вазирлиги ва «Маҳалла» хайрия жамғармаси ҳамкорликда ўтказган «Болаларга атаб ёзилган энг яхши китоблар учун» кўрик-танлов ҳам якунланди. Кўрик-танловга ватанпарварлик, қаҳрамонлик ва инсонпарварликни шарафлашга бағишланган қизиқарли, болаларбоп тилда ёзилган янги асарлар қабул қилинди. Унда ижодкорлардан Сафар Барноевнинг «Нилуфарнинг олмалари», Ж. Субҳоннинг «Какку ҳақида эртак», Н. Орифнинг «Кичик шифокор», П. Мўминнинг «Чаққон бола — ёққан бола», В. Аҳмаджоннинг «Гулхуморнинг гулбоғи», О. Улуғовнинг «Ноннинг увоғи ҳам нон», Р. Толибнинг «Ҳамма ҳайрон», Е. Хўжаевнинг «Ущелье спящего дракона», У. Қўчқорнинг «Чамангул», А. Обиджоннинг «Алишер ила Ҳусайн», А. Собиржоннинг «Тулкининг ғаройиб саргузаштлари» асарлари ғолиб чиқди.

Ғолибларга пул мукофотлари топширилади.

Мазкур асарлар бир йил ичида китоб ҳолида нашр этилади.

Ғолибларни табриклаймиз!

Меҳр гуллари

ЧОРА-ТАДБИРЛАР БЕЛГИЛАНДИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталик газетасининг 1995 йилги 21 июл сонида босилган «...Фақат кимхоб кийган эмасдир гўзал» мақоласи Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги томонидан чуқур ўрганилиб чиқиб, қуйидаги ишлар амалга оширилди:

Мақола янги — 1995-96 ўқув йилига тайёргарлик муносабати билан ўтказилган фаоллар йиғилишида муҳокама қилиниб, тегишли чора-тадбирлар белгиланди.

Вазирлик мақолада кўтарилган масалалар ўта жиддийлигини ҳисобга олиб, бу муаммоларни барча шаҳар, туманлар халқ таълими бўлимлари режасига асосан ўтказиладиган ўқитувчиларнинг анъанавий Август кенгашларида, умумтаълим мактабларининг педагогик кенгашларида муҳокама этишни Қорақалпоғистон Республикаси халқ таълими вазирлиги, вилоятлар халқ таълими бошқармалари ва Тошкент шаҳар халқ таълими Бош бошқармасига тавсия қилди.

1995 йил 3 августда Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, «Ўзбексавдо» давлат ҳиссадорлик уюшмаси ва «Ўзбекбирлашув» бошқаруви ҳамкорлигида «1995-96 ўқув йилига мактаб товарлари билан савдо қилишга тайёргарлик тўғрисида»ги буйруқ имзоланиб, жойларга ижро учун юборилди.

Ушбу масала Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими, Соғлиқни сақлаш вазирликлари, «Ўзбексавдо» давлат ҳиссадорлик уюшмаси ва «Ўзбекбирлашув» бошқаруви ҳамкорлигидаги (1995 йил 22 май) ҳайъат қарорига асосан кўриб чиқилди. Шунга кўра бошланғич синфлар ўқувчиларининг мактабга, албатта, жорий этилган махсус либосда келишлари, ўрта ва катта ёшдаги ўқувчилар эса ота-оналар қўмитаси, маҳалла оқсоқоллари қўмитаси, ҳокимликлар ҳузуридаги хотин-қизлар ишлари ишчи органлари ва педагогик кенгаш ҳамкорликда тавсия этган кийимларда бўлишларини талаб қилиш, таълим олувчилар ва уларнинг ота-оналари ўртасида мунтазам равишда тарғибот ва ташвиқот ишларини олиб бориш вазифаси юклатилган.

Мақолада кўтарилган муаммолар доимо вазирлик назоратидадир.

Муртазо СУЛТОНОВ,
Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазири ўринбосари

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»ГА ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

БОШҚАРУВ ЙИҒИЛИШИДА МАҚОЛА МУҲОКАМАСИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йилги 21 июл сонида эълон қилинган «... Фақат кимхоб кийган эмасдир гўзал» мақоласи. Ўзбекистон Республикаси Хотин-қизлар қўмитаси бошқаруви йиғилишида муҳокама қилинди.

Муҳокамада Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, шаҳарлар ва туманларнинг хотин-қизлар ишлари бўйича ҳоким ўринбосарлари, бошқарув аъзолари ва қўмита фаоллари қатнашдилар. Сўзга чиққанлар муаллиф мактаб ислоҳотига доир ечимини кутаётган ниҳоятда долзарб муаммоларни ўртага ташлаганини, бу масалалар кенг жамоатчилик, мутасадди вазирликлар, ташкилотлар, мутахассислар томонидан чуқур ўрганилиб, ҳал этилиши зарурлигини таъкидладилар. Мактаб ўқувчиларининг кийиниш маданияти, одоб-ахлоқи, хулқи ҳақида тўхталиб, ўз фикрларини билдирдилар. Мақоладаги ўқувчиларнинг мактаб учун мўлжалланган махсус кийим-бошлари бўлиши, улар табиий иқлимимиз, ижтимоий-иқтисодий шароитларимиз, маҳаллий урф-одатларимиз, анъаналаримизга монанд тикилиши ҳамда барча синфлар ўқувчилари учун бирдек жорий этилиши зарурлиги ҳақидаги таклифларни якдиллик билан қўллаб-қувватладилар. Шунингдек, «Ҳеч бўлмаганда, ўғил-қизларимизнинг мактабда кийинишларига доир алоҳида бир мезон ишлаб чиқиш лозимга ўхшайди.. Мезонда ўқувчиларнинг мактабга тоза-озода, саранжом-саришта, содда-одми либосларда келишлари кўрсатилиши зарур», деган таклифларни ҳам бир овоздан маъқулладилар.

Йиғилишда Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси Бошқаруви аъзоларининг таълим ва тарбия масалалари бўйича тузилган гуруҳига шу йилнинг 1 сентябригача жойлардаги оммавий ахборот воситалари орқали мақолада олға сурилган ғояларни кенг тарғиб қилиш, улар бўйича олинган таклиф-истакларини умумлаштириб, тегишли ташкилотлар билан биргаликда ҳал қилиш вазифаси юклатилди. Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, шаҳарлар, туманлар хотин-қизлар қўмиталарига маънавий-ахлоқий қадриятларимиз ва миллий анъаналаримиздан келиб чиққан ҳолда ўқувчиларнинг мактабда кийинишига доир мезонларни яратиш, ёшлар одоб-ахлоқи, муомала маданияти, таълим-тарбияси сифатини ошириш, тартиб-интизомни кучайтириш борасида аниқ режалар дастурини ишлаб чиқиш вазифаси топширилди. Вилоятлар, шаҳарлар, туманлар халқ таълими бошқармалари ва бўлимлари томонидан мактабларда ўқувчиларнинг махсус кийим-бошда юришлари, одоб-ахлоқ меъёрларига, тартиб-интизомга қатъий риоя қилишлари назоратга олинишини лозимлиги уқтирилди.

Диловар ҚОБУЛОВА,
Ўзбекистон Республикаси Хотин-қизлар қўмитаси раисининг муовини

Шу йилнинг сентябр ойида Ўзбекистон Республикаси ва БМТ ташаббуси билан Нукус шаҳрида Орол денгизи муаммоларига бағишланган халқаро анжуман бўлади. Бу муътабар анжуманга Республика Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси ҳам катта тайёргарлик кўрмоқда. Шу муносабат билан мухбиримиз қўмита раисининг ўринбосари, Халқаро муҳандислик академиясининг академиги, Ўзбекистон Республикасининг экология бўйича давлат бош эксперти Н. А. Аббосхоновга она табиатимизнинг бугунги аҳволи юзасидан муштарийларимизни қизиқтираётган айрим саволлар билан мурожаат қилди.

ИСТИҚЛОЛ БЕРГАН ҲУҚУҚ

— Нуъмон Аҳмедович, етти-саккиз йил бурун экология масаласи одамларни қаттиқ ташвишлантирган пайтлар эди. Бугун одамлар анчайин хотиржам. Бунинг сабабини Сиз нимада деб биласиз — кўтарилган масалалар ўз ечимини топдими ёки бугун ҳам муҳимроқ масалалар одамларнинг эътиборини банд этиб қўйдими?

— Йўқ, экология муаммолари дунёнинг ҳамма жойида бўлгани сингари бизда ҳам муҳим масалалар даражасидан тушган эмас. Илгари бу муаммолар билан махсус шуғулланувчи давлат идоралари ва жамоатчилик ташкилотлари бўлмаган пайтда эҳтирослар кучайган вақтлар ҳам бўлган эди. Бугун ўша муаммоларнинг муайян қисми, Сиз айтганингиздек, ўз ечимини топиб бораётганини ҳам қайд этиш мумкин. Жумладан, бизнинг севимли «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетамизда кўтарилган Бўстонлиқ экологияси, Қўқон химия заводи билан боғлиқ масалалар ҳал бўлганидан кўпчиликнинг хабари бор. Таниқли публицист адибимиз Дадахон Нурий шу газетада Пском сув омбори қурилиши режасини танқид қилиб чиққан эди. Экспертларимиз бу лойиҳани ҳам синчиклаб ўргандилар. Лойиҳа техник-иқтисодий жиҳатдан етарли даражада асосланмаганлиги, қурилажак сув омборининг атроф-муҳитга таъсири, эҳтимол тутилган етказажак зарари, экология бузилишининг олдини олиш масалалари ҳал этилмаганлиги учун рад этилди. Сух сув омбори лойиҳасида ҳам айнан мана шу жиҳатлар етарли даражада асосланмаганлиги маълум бўлди.

Шу сингари яна ўнлаб мисолларни айтишим мумкин. Энг муҳими, юртимизнинг ҳурриятга эришганлиги боис экологик муаммоларнинг кўплари табиий равишда ўз ечимини топиб бормоқда. Эсингизда бўлса, илгари пахта яккаҳокимлиги тўғрисида фақат «Адабиёт» газети эмас, барча матбуот нашрлари катта-катта муаммоли мақолалар берар эди. Собиқ иттифоқнинг иродаси боис кўп масалаларни, шу жумладан пахта майдонларини қисқартириш масаласини ҳам мустақил ҳал этишнинг имкони йўқ эди. Энди эса вазият ўзгарди. Ўтган тўрт йил ичида пахта майдонлари анча-мунча қисқартирилди, одамларнинг томорқалари кенгайтириб берилди. Бошқа экинлар, ўтган йилдан бошлаб эса суғориладиган ерларда ғалла майдонлари кескин ошди. Кўп жойларда пахтанинг ўрнига ғалла экилаётир. Бугун бу экиннинг якказироатчилиги тўла барҳам топди, деб бемалол айта оламиз. Демакки, унга ишлатиладиган заҳарли кимёвий моддалар ҳам камайди. Бу атроф-муҳитимиз, она табиатимизни соғломлаштиришда жуда катта имконият бўлди.

Ғаллазорларнинг кенгайиб бораётгани табиатимизнинг бузилган мувозанатини тиклашда катта омил бўлмоқда. Чорвачиликнинг ривожланиши учун, гўшт ва сут етиштиришни, болажон халқимизни тўкин мева-чевалар билан таъминлашни яхшилаш учун имкониятларимиз ошди. Бу эл фарзандлари саломатлигини тиклашда айниқса қўл келаётир. Болаларда ва аёлларда учрайдиган камқонликнинг олди олинадиган бўлди.

— Туркистон табиатининг энг катта бойлиги — бу ер, сув, ҳаво, наботот ва ҳайвонот олами. Инсонга табиат томонидан ато қилинган энг буюк неъматлар ҳам мана шулар. Келинг, биз учун айниқса бебаҳо бўлган сувимиз ҳақида мушоҳада юритиб кўрайлик. Ундан фойдаланиш маданиятимиз Сизни қаноатлантирадими?

— Қаноатлана олмаслигимизни рўй-рост айтишимиз керак. Эътиборингизни битта масалага жалб қиламан. 1993 йили республикада бир гектар экинзорни суғориш учун ўртача 13,2 куб метр сув сарфланган бўлса, ўтган йили 12,6 минг куб метрдан сарф этилди. Мана шунинг натижасида Орол денгизига аввалги йиллардагига қараганда 3 куб километр сув кўп юборилди.

Кўряпсизми, сувдан фойдаланишни тартибга солиш қанчалик сувни тежаш имконини беради. Шунга қарамай бизда аҳолининг сувдан фойдаланиш маданияти юқори эмас. Қаноатланмаслигимизнинг бир жиҳати ана шу маданият даражамиз билан боғлиқдир. Бошқа жойларга қараганда сув тахчил. Лекин уни қадрлаш, керагини ишлатиб, қолганини бекорга оқизиб қўймаслик ҳаёт тарзимиздан унут бўлиб кетган десак ҳам хато қилмаймиз. Бундай одатлар қачон бизнинг турмуш тарзимиздан ўрин олгани тушунарли. Энди тезроқ ундай лоқайдликдан қутулишимиз зарур.

Айниқса шаҳарларимизда сув исрофгарчилиги катта. Бу ҳолни тартибга солиш тадбирлари кўриляпти. Электрга ўхшаб сув сарфини ҳам ўлчайдиган асбобларни ўзимизда тайёрлашга киришилди. У ҳаёт тарзимизда оммалашадиган кунлар узоқ эмас. Ҳеч ким бузуқ жўмраклардан сувни бекордан бекорга оқизиб қўймайдиган бўлади. Чунки бекорга оқиб ётган сув учун катта пул тўлагандан кўра янги жўмракни сотиб олиш ёки эскисини тузаттириш арзон тушади.

Бу масаланинг бир жиҳати. Иккинчиси, айрим жойларда сув сифатининг ёмонлиги ҳам унинг кўп исроф қилинишига олиб келади. Ичимлик сув сифатини яхшилаш масаласида япониялик мутахассислар билан ҳамкорлик қилиняпти. Яқинда бир гуруҳ мутахассисларимиз шу мамлакатга боришиб, уларнинг тажриба ва технологияларини ўрганиб қайтишди. Ичимлик сувни тозалаш, фойдаланишга тайёрлашдан тортиб, саноат корхоналари эҳтиёжлари учун сувдан фойдаланиш тартибларига қадар ўзгаришлар бўлади.

Энди экинларни суғориш маданиятига келсак, юртимизда Исроил ва бошқа ривожланган мамлакатларда қўлланилаётган томчилатиб суғориш усули кенг оммалашади. Ҳозир Журин номидаги Ирригация илмий тадқиқот институти шу усулни республикамиз шароитларида кенг қўллаш истиқболларини ишлаб чиқмоқда. Қолаверса, илгари сувни булғовчилар ва ундан бетартиб фойдаланувчиларга ҳеч бир чора қўлланмасди. Энди табиатни муҳофаза қилиш қўмиталари тузилгач ҳамда Олий Мажлисимиз томонидан Табиатни муҳофаза қилиш ҳақида қонун қабул қилингач, бу соҳада сезиларли ўзгаришлар бўляпти. Вилоятлардаги қўмиталаримизда экология экспертизалари ишлаб турибди. Улар бу муаммоларга қонун ва замон талабларидан келиб чиқиб ёндошмоқдалар.

Масалан, ҳозир республикамизда хорижий фирмалар билан ҳамкорликда кўплаб қўшма корхоналар қурилаётир. Катекс ва Элтекс типидаги еттита корхона пахта маҳсулотларидан тайёр буюмлар ишлаб чиқаришга сафарбар этилмоқда. Бу иншоотлар бизга сув билан ҳаводек зарур бўлгани учун ишлар тезкорлик билан бошлаб юборилди. Бироқ, Нукус ва Элликқалъадаги бундай корхоналарда сувни тозалаш иншоотлари кўзда тутилмаганлиги маълум бўлиб қолди. Жойлардаги экология экспертизаларимиз ўз сўзларини қатъий туриб айтдилар, қаттиқ талаб қўйдилар. Яқинда, сентябр ойида, Элликқалъадаги қўшма корхонада, йил охиригача эса Нукусдаги корхонада тозалаш иншоотлари ишга туширилади. Бухоро вилоятида қурилаётган нефт тозалаш корхонасида ҳам мутахассисларимиз лойиҳачилар, қурувчи-муҳандислар билан ҳамкорликда иш олиб боришмоқда. Энди қандай иншоот ишга туширилмасин, у албатта, ўз тозалаш иншоотига эга бўлиши зарур. Корхона лойиҳаланаётганда ва қабул қилинаётганда экология талабларига жавоб бериши керак.

1994 йили республикамизда 3 мингдан кўп лойиҳалар экология экспертизаларидан ўтказилди. Табиатимизга, ер-сувимизга, одамлар соғлигига зарар келтирадиган иншоотлар, ишлаб чиқариш корхоналари лойиҳалари рад этилди. Мана шунинг ўзиёқ атроф-муҳитни муҳофазалаш йўлидаги катта қадам ҳисобланади.

— Сизнингча, бу борада яна қандай муаммолар бор?

— Биз бозор иқтисоди йўлидан бораётганимиз, туб ислоҳотларни амалга ошираётганимиз ҳаммага равшан. Шу муносабат билан кўплаб корхоналар давлат тасарруфидан чиқарилмоқда, хусусийлашган корхоналар, майда деҳқон хўжаликлари вужудга келмоқда. Бу корхона ва майда хўжаликлар экология масалаларини қандай ҳал этадилар. Майда деҳқон хўжаликларига ким сув беради, уларнинг суғориш иншоотларини ким тозалайди, реконструкциялаш ишлари кимнинг зиммасида бўлади? Мана шу масалалар ҳозирча аниқ ечимини топгани йўқ. Биз ишнинг бошидаёқ бу масалалар аниқ ва равшан бўлишини истаймиз. Фақат сувдан фойдаланиш масаласигина эмас, ердан фойдаланиш масаласи ҳам муҳим. Ерни олган деҳқон у ўзининг шахсий мулки эканлигидан келиб чиқиб иш тутар экан замин келгуси насллар неъмати эканлигини ҳам ҳис этиб туриши керак. Бунинг учун одамларнинг экологик маданияти юқори бўлиши, энг муҳими эса ер сотилаётганда унинг зиммасига ерни бузмасдан бойитиш, асраб-авайлаш масъулияти ҳам қўйилиши керак. Ҳозир мутахассислар шу муаммо устида ҳам бош қотиришмоқда.

— Табиатга зиён етказиб ишлаётган корхона раҳбарларини тартибга чақириш ёхуд қурилаётган иншооти лойиҳасида экология талаблари ҳисобга олинмаган ташкилотларга нисбатан чора қўллашнинг қандай йўллари бор? Улардан энг муҳимлари ҳақида сўзлаб берсангиз.

— Бажонудил. Энг муҳими — бу, Олий Мажлисимиз томонидан қабул қилинган Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонундир. Бу қонун бизга жуда катта ҳақ-ҳуқуқлар беради, зиммамизга катта масъулият ҳам юклайди. Табиатга зиён етказиб ишлаётган корхоналар жуда катта жарима тўлайдилар. Зарур бўлганида ўша корхоналарнинг раҳбарлари маошидан ҳам жарима тўлашади. Ҳадеб жарима тўлайвериш ишлаб чиқарилаётган маҳсулот таннархини қимматлаштиради, олинадиган фойда камаяди, даромаднинг баракаси кетади. Демак, экология талабларини бажариш учун имконият ахтарилади.

Яна бир механизм шуки, табиатга зиён етказиб ишлаётган корхона ишини тўхтатиб қўйиш сингари чоралар ҳам қўлланилади. Янгидан қурилаётган йирик иншоотларда экология талабларига риоя этилмасдан қурилиш олиб борилаётган бўлса ёки келгусида у табиатга, одамлар соғлигига зиён етказадиган ишлаб чиқариш бўлса, бундай корхоналарни маблағ билан таъмин этувчи банклар орқали ҳаракат қиламиз. Банклар қонун асосида бундай иншоотларга маблағ беришни тўхтатиб қўяди. Бу энг самарали чоралардан ҳисобланади.

Яна бир муҳим жиҳатни айтиб ўтаман: қўмитамизга қарашли жойлардаги назоратчи инспекторларимиз ўзларининг махсус кийимларига эга. Улар ўз ҳуқуқларини яхши билишади. Табиатни асраш масъулияти уларнинг зиммасидаги давлат бурчи ҳисобланади. Мана бу рақамлар улар меҳнатининг самарасидир: 1994 йили назоратчиларимизнинг талаблари билан айрим ишлаб чиқаришлар тўхтатиб қўйилганлиги, бошқа бирларида ностандарт ускуналар ва зарарли газларни тозалаш қурилмалари ўрнатилганлиги сабабли ҳавога чиқариб юбориладиган заҳарли моддалар миқдори 182 минг тоннага камайди. Олмалиқ, Ангрен, Оҳангарон, Бекобод, Андижон, Чирчиқ, Тошкент, Самарқанд, Қарши, Бухоро каби шаҳарларнинг ҳавоси соғломлашди. Бу шаҳарларда 2,4 млн. сўмлик атроф-муҳитни муҳофазалаш тадбирлари амалга оширилди. Кўзда тутилган ана шу тадбирлар туфайли ҳавога чиқариладиган чиқиндилар миқдори 5766 тоннага камайди. Бир кеча-кундузда 14 минг куб метр оқова сувларни тозалаш иншооти ишга туширилди. Бу йилига 117 минг куб метр ичимлик сувни тежаш имконини беради. Бу иншоотда айланма сувлардан фойдаланиш тизими жорий этилгани учун тоза сув тежалади. Тозалаш иншоотлари носоз корхоналардан дарёларга келиб тушадиган оқова сувлар миқдори эса ўтган йили 69 млн. куб метрга камайди.

Умуман, бизнинг ҳар биримиз шуни теран англаб етишимиз керакки, ичимлик сув масаласи бундан буён дунё миқёсида энг долзарб масалалардан бири бўлиб бораверади. Сабаби, Ер куррасининг аҳолиси тез кўпайиб бормоқда, демакки, сувга эҳтиёж ҳам ошмоқда. Ичимлик сув манбалари эса чекланган. Жаҳон банкининг яқинда берган ҳисоб-китобларига кўра келгуси ўн йилликда давлатларнинг сув заҳираларига бўлган эҳтиёжини қондириш учун 600 миллиард доллар сарф бўлар экан. Демак, тоза сувни исроф қилмаслик инсоннинг энг олижаноб ва масъулиятли иши бўлиб қолади. Бу одамларнинг экологик тафаккурини уйғотиш, ёшларни, келажак авлодимизни ота-боболаримизнинг асрлар синовидан ўтган анъаналари руҳида тарбиялаш ишини кучайтиришни кун тартибига қўяди.

— Суҳбатимиз ўз-ўзидан Орол денгизининг қуриши билан боғлиқ экологик фожиалар асоратига барҳам бериш, муҳитни соғломлаштириш йўлида амалга оширилаётган тадбирларга бориб тақалмоқда.

— Ҳа, бизнинг Марказий Осиё минтақамизда фавқулодда экологик муаммолардан бири ва энг муҳими — бу, Орол денгизи тақдиридир. Яқинда Нукусда Марказий Осиё мамлакатлари ва Нидерландия олимлари ва экспертлари иштирокида экология масалаларига бағишланган уч кунлик семинар бўлди. Унда Оролбўйидаги оғир экологик аҳволни соғломлаштириш юзасидан тақдим этилган лойиҳалардан дастлабки еттитаси атрофлича муҳокама қилинди. Мақсадга мувофиқ деб топилган лойиҳани рўёбга чиқаришнинг ташкилий масалалари, уни маблағ билан таъминлаш манбалари белгиланди.

ЭКОСАН ва халқаро ЮНИСЕФ болалар жамғармаларининг ташаббуси билан ишлаб чиқилган «Аспера» лойиҳасида эса Ўзбекистоннинг Оролбўйи болалари ва аёлларига инсонпарварлик ёрдами кўрсатиш кўзда тутилган. Бу ташаббус республика ҳукумати томонидан кенг қўллаб-қувватланди ва махсус қарор қабул қилинди. Лойиҳа тўрт йилга мўлжалланган бўлиб, у 3,12 млн. АҚШ доллари миқдорида ёрдам кўрсатишни назарда тутади. Лойиҳани ҳаётга татбиқ этиш аёллар ва болалар саломатлигига атроф-муҳитнинг зарарли таъсири олдини олиш, турмуш даражасини яхшилаш, ўсиб келаётган авлоднинг баркамол шаклланишига ёрдам беради.

Экология, саломатлик, руҳий ва ахлоқий янгиланиш, санитария-эпидемиология вазиятини барқарорлаштириш давлат томонидан ўтказилаётган сиёсатимизнинг асосидир. Эсингизда бўлса, юртбошимизнинг ташаббуси билан Қизилўрда ва Нукус шаҳарларида бўлиб ўтган Орол денгизи масалалари юзасидан Марказий Осиё давлатлари Президентларининг учрашувлари чоғида давлатлараро халқаро Кенгаш ва унинг ижроия қўмитаси, халқаро Орол жамғармаси тузилган эди. Бу жамғармага Жаҳон банки ҳам ўз кредитлари билан ёрдам кўрсатмоқда. Ундан Орол муаммосини ҳал этадиган лойиҳаларни ишлаб чиқиш, бу ишга жаҳоннинг энг нуфузли мутахассисларини жалб этиш йўлида фойдаланиш кўзда тутилган.

Шу ўринда газетхонлар эътиборини бир муҳим масалага қаратмоқчиман. Орол денгизи эндигина қирғоқларидан қоча бошлаган 15-20 йил муқаддам коммунистлар мафкураси бу фожиани жаҳон афкор оммасидан сир тутишга жон жаҳди билан уринган эди. Бироқ барибир касални яширган билан иситмаси ошкор этиб қўйган, бироқ сир фош этилган чоғда фожиани тўхтатиб қолиш имконияти қўлдан кетган эди. Биз бугун Марказий Осиё давлатлари истиқлол берган ҳуқуқдан фойдаланиб тоталитар тузум очкўзлигидан мерос бўлиб қолган бу фожиани рўй-рост айтиб, унинг асоратларини тугатиш чора-тадбирларини кўрмоқдамиз. Бу масалада бутун жаҳон билан бирга ўйлашиб, кенгашмоқдамиз. Муаммони ҳал этиш йўлларини биргаликда изламоқдамиз. Сентябр ойида Нукусда бўладиган Орол муаммоларига бағишланган халқаро анжуманда БМТ каби нуфузли ташкилотнинг иштирок этиши Орол масаласи жаҳон миқёсида нечоғлик муҳим аҳамият касб этаётганидан далолатдир.

Умид қиламизки, бу халқаро анжуман Орол муаммосини ҳал қилишнинг энг ишончли ва бирдан бир мақсадга мувофиқ йўлини ишлаб чиқишда буюк тарихий қадам бўлади.

Суҳбатни
М. АБДУЛЛАЕВ
ёзиб олди

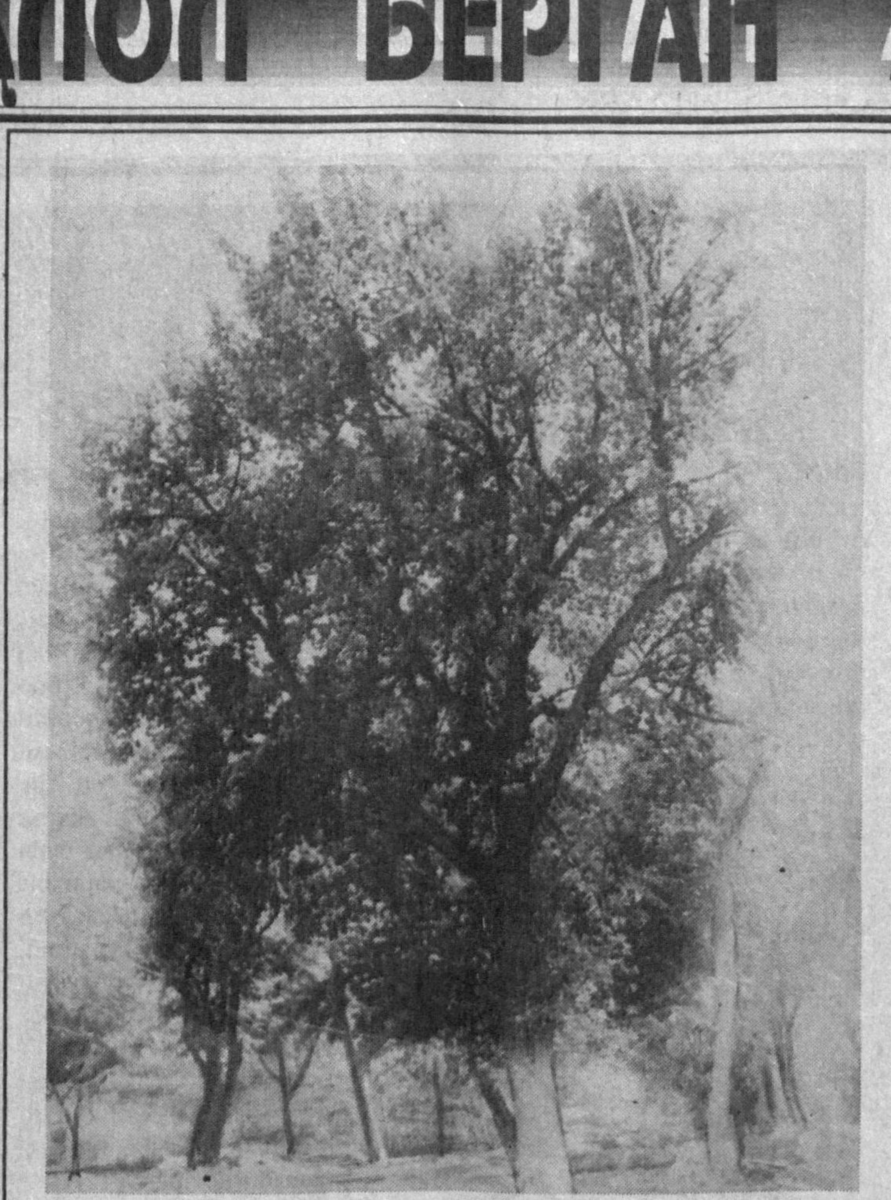

Улуғлар ўтган йўллар, улар қолдирган изларни кўзга суртмоқ савоб, дейдилар. Улар яшаган уй, ижод этган масканлар, хордиқ чиқарган манзиллар эса тарих учун, улуғ сиймоларимизни унутмай келаётган авлодлар учун эзгу хотира.

Сиз суратда кўриб турган кекса эман дарахти ҳам жуда кўп тарихий воқеаларга гувоҳ. Адабиётимизнинг бугунги барҳаёт намояндалари буни жуда эслайдилар.

— Адабиётимизнинг жуда кўп буюк сиймолари шу дарахт соясида ўтириб суҳбатлар қуришар, — деб ҳикоя қилади таниқли адабиётшунос олимимиз Ваҳоб Рўзиматов. — Ойбек, Ҳамид Олимжон, Ғафур Ғулом, Абдулла Қаҳҳор, Миртемир, Шайхзода, Уйғун Айний, Собир Абдулла, Алексей Толстой, Собит Муқонов, Берди Кербобоевни бу жойда кўп кўрганман, уларнинг ўзаро мулоқотлари, адабий суҳбатлари, дийдорлашувларига гувоҳ бўлганман.

40-йиллар бошидан 60-йилларнинг ўрталарига қадар Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси шу ерда — ҳозирги Абдулла Тўқай кўчасидаги бинода жойлашган эди. Бугун шаҳар марказини ободонлаштириш режаларига кўра бу жойдаги кўпгина эски иморатлар бузилиб, йўллар кенгайтирилмоқда.Омон қолган дарахтлар орасидаги кекса эман қошида сўзсиз ўйларга толасиз. Даврнинг ўзига хос қувончу фожиалари гувоҳи бўлган бу ям-яшил дарахт соясида ҳамон адабиётимизнинг пешқадам намоёндалари овози янграб тургандек... Шу сабаб уни бир ёдгорлик сифатида асраш зарур. Яхши бўлардики, шаҳар табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси жонкурлари бу кекса дарахтни ҳам бир муҳим ёдгорлик сифатида ўз муҳофазаларига олсалар.

ОНА САЙЁРА — КЎРИКХОНА

БАХТ АРАВАСИНИНГ ФАРИШТАЛАРИ

Рассом Шаҳноз Абдуллаева ворисийлик ришталарини боғламоқчи

Сезганмисиз, ижодкор халқида болаларга хос хусусиятлар жамулжам бўлади: соддалик дейсизми, қайсарлик дейсизми, хаёлпарастлик ё зукколикми — ишқилиб барчасини шуларга йиғиб берган худойим. Санъаткор, адашмасам, бола ҳолида камолга етган инсонга ўхшайди. Эҳтимол шундандир, ижод аҳли асарлари хусусида гап кетгудек бўлса, «болалигимда...» деган калом мудом тилга кўчади.

Гапнинг даромадидан англагандирсиз — санъаткор ҳақида фикр юритмоқчимиз. Боя айтганимиздек, ижодкорнинг феъли мураккаб. Унинг дил асрори, қалб оламини англаш янада қийин. Буларни билмай туриб санъат ҳақида гапириш нақ дарёни кўрмай оёқ ечишнинг ўзгинаси.

Маълумки, бозор муносабатлари шароитида шахсий манфаат ҳисси, «бундан менга нима фойда, ундан менга не наф» деган тушунча билан яшаш умумқоидага айланади. Бир ҳисобда шундай бўлгани ҳам дуруст. Аммо инсон ҳақиқий санъат асарига рўбарў келса, фойда-зиённинг чегарасини эсдан чиқариб юборар экан.

Ажабо, инсон ўзига мос турмуш ичида ўзига мос тушунчалар яратиб, бамайлихотир яшайверади. Йўқ, бамайлихотир яшай олмайди. Вақт келиб яна бир ҳунар кўрсатади ва у тушунчалар чегарасини бузади. Шунда унинг кўнгли янги мувозанат нуқтасини, янгича уйғунлик заминини истаб қолади. Эҳтимол шу пайт унинг дилида санъатга кучли эҳтиёж уйғонар. Айтмоқчимизки, инсон санъатга эҳтиёж заруратидан барибир холи бўлолмайди.

Назаримизда, шу кунга қадар яратилган санъат асарларининг барчаси бир нарса — инсон хусусида. Ижод намуналарининг мазмунан бойлиги, моҳиятан теранлиги ҳақидаги гаплар беҳуда. Аслида инсон ҳикматга бой, унинг моҳияти теран. Ижодкор, ҳарчанд буюк истеъдод соҳиби бўлмасин, инсон моҳиятига заррача ўзгариш ёхуд янгилик бахш этолмайди. У фақат ўзи яшаётган муҳит муаммоларининг чўққисига чиқиб, шу моҳият пардасини бир бор силкитиб ўтишга қодир, холос.

Бу «доно» фикрлар қандай туғилади? Мен ёш мусаввир Шаҳноз Абдуллаева асарларини томоша қилгандан сўнг шундай хаёлларга бордим. Айниқса, «Бахт араваси» деб номланган тасвир менга ғалати таъсир қилди. Унда аравага миниб ота уйидан узоқлашиб бораётган келинчак тасвирланган. Арава ортидан фаришталар учиб келяпти. Кўкда — янги чиққан ой. Мозий тимсоли — от-аравани ҳисобга олмаганда, инсон — келин ҳолатида то бугунги кунга қадар айтарли бир ўзгариш юз бермагандек гўё. Қайғу-шодлик туйғулари қоришиқ чеҳра бахт элчилари — фаришталар, осмон ва ой — барча-барчаси бугунги ҳаётга ҳам хос. Бояги гап — инсон моҳияти ўзгармас. У абадиятдан ҳам, азалиятдан ҳам дарак бериб туради. Бу моҳият тарозисига солиб тортганда «вақт», «замон» деган тушунчалар ғоят шартли бўлиб туйилади. Ва улар фақат шартли нарсалардагина ҳукмини ўтказа олиши аён бўлади.

Абадиятга доҳил нарсалар моҳиятидан қараганда, даврий ҳодисаларнинг зиддияти аниқ-равшан кўзга ташланади. Шаҳноз Абдуллаеванинг асарлари томошабинни ана шу зиддиятларни англашга даъват этади.

Бугун менман деган рассомки бор, ҳазрат Соҳибқирон Амир Темур сиймоси тасвирида қалами қудратини синаб кўргиси келади. Ҳа, ҳар даврнинг ўзига хос синов-имтиҳони бўлади. Шаҳноз ҳам буюк зот сиймоси ва қалб ҳолатини рассомлик тасаввури даражасида акс эттиришга ҳаракат қилган. Назаримизда, у бу борада ҳам ўзига хос ижобий тамойилини намойиш эта олган. Соҳибқирон сиймосида у қадар тантанаворлик, шаъну шавкат сурури, салтанатпешалик аломати йўқ. Ул зот чексиз дашт ўртасида, тупроқ устида чордона қуриб ўтирибди. Менимча, ҳозиргина намозни адо этиб,, хаёлга чўмиб қолган. Олдида ханжар. Дарвешона бир ҳолат. Эҳтимол, музаффар султон бу фурсатда буюк пирлари — тариқат эгалари билан суҳбат қураётгандир.. Лекин бир нарса — ул зоти муборак қалбида эзгулик ва адолатга ишонч-эътиқод барқ уриб тургани шубҳасиз. Арабча хат ила рақам этилган «рости-русти» («ростлик — халослик») сўзлари шундан далолат. Эътибор берилса, бу ўринда ҳам боя тилга олинган масала — абадий ва ўзгармас моҳият талқини яққол намоён бўлаётгани маълум бўлади.

Қисқача хулоса қилиб айтиш мумкинки, Шаҳноз Абдуллаева тасвирий санъатда кўҳна бир мавзуни ўзига хос бадиий тадқиқ этади ва ривожлантиради. Бу — инсоннинг амалий фаолияти ва яшаш тарзи ҳамда инсонлик моҳияти ўртасидаги зиддиятлар мавзуси, ўша зиддиятлар диалектикаси талқинидир. Назаримизда, Шаҳноз асарларида юз кўрсатган воқеа-ҳодисалар, тарихий ва афсонавий шахслар, тарихий ва тўқима мотивлар тасвири — барчаси ана шу бош мавзу талаби билан яхлит ижодий тизим бўлиб шаклланиб боради. Бу тизимни мен ворисийлик риштаси деб атаган бўлардим. Зеро, Шаҳноз Абдуллаева тасвирида жонлантирган сиймолар, тарихий ва афсонавий қадриятлар воситасида элимиз руҳидаги ворисийлик риштасининг узилган ўринларини қайта боғлашга хизмат этаётгани шубҳасиз.

Мусаввир ижодида тарихий ва афсонавий жиҳат (аспект) муҳим ўрин тутади. Бу, боя айтдик, Шаҳноз асарларидаги бош мавзу, бош муаммо шартларидан бири. Маълумки, бугун ва келажакдан кўра ўтмиш ҳақида тўғри хулоса чиқариш имкони кўпроқ. Бунинг устига, ўтмишдан фақат муносиб ва ибратли ҳодисаларгина эсланади ва тилга олинади. Шаҳнознинг тарихий ва афсонавий қаҳрамонлари ана шундай — инсоний зиддият ва муаммоларни шаъну шарафига муносиб тарзда ҳал этган кишилардир. Уларни жайдаригина қилиб, фариштаси бор одамлар, десак ҳам бўлади. Дарвоқе, фаришталар хусусида. Рассомнинг аксари асарларида фаришталар муҳим рамз-тимсол сифатида тасвирланади. Улар кўпинча инсоннинг илоҳий моҳияти ва реал ҳолати ўртасидаги зиддиятга ишора сифатида намоён бўлади.

Шарқ аёли талқини — Шаҳноз Абдуллаева ижодидаги яна бир муҳим жиҳат. Мусаввир Шарқ аёлига хос фазилатларни сирли-сеҳрли манзаралар воситасида акс эттиришга ҳаракат қилади. Ижодкорнинг «Бибихоним», «Баҳромгўр қизил саройда», «Келинчак» сингари асарларида тасвир анча теран.

Биз сўз бошида ижодкорлик болалик сифатларидан ҳоли эмаслиги ҳақида гапирган эдик. Табиийки, Шаҳнознинг ҳам ўзига хос «болалиги» бор. У дунёни сирли-сеҳрли, романтик буёқларда тасвирлашга интилади. Унинг Абулқосим Фирдавсийнинг «Шоҳнома», Алишер Навоийнинг «Хамса» асарларидаги сюжет ва мотивлар асосида яратган тасвирларида покиза тасаввурлар бўй кўрсатиб туради ва томошабинни ўзгача жозиба билан жалб этади.

— Мен асли раққоса бўлишни орзу қилар эдим, — дейди Шаҳноз — лекин бобомнинг «ташвиқоти» кучлилик қилди — рассомликни танладим.

Ҳа, Шаҳноз Абдуллаеванинг рассомлик тақдирида бобоси, Ўзбекистон халқ рассоми Чингиз Аҳмаров муҳим ўрин тутади. Беқиёс мўйқалам соҳибининг дунёқараши, ранглар олами гўзаллик иштиёқида юрган қиз қалбини тезда ром этди. Шаҳноз ижодида ворисийлик, анъанавийлик тамойили етакчилик қила боришига худди ана шу нарса — бобо ва набира ўртасидаги доимий ижодий мулоқот, ҳамфикрлик сабаб бўлган бўлса, ажаб эмас.

Маълумки, Чингиз Аҳмаров ижодида Шарқ рангтасвир оламига хос анъаналар янгича жило топган эди. Тарихий сиймолар тасвири, халқ ижоди намуналарига муносабат, миллий расм-русумларнинг бадиий талқини — барчаси атоқли санъаткор услубига хос хусусиятлар эди. Шаҳноз Абдуллаева асарларини синчиклаб кузатган киши улар мавзу йўналиши, тасвир услуби, маъно теранлиги билан Чингиз Аҳмаров ижодига нақадар уйқаш ва ҳамоҳанг эканини ҳис этади.

— Менга бобомнинг таъсири катта бўлган. У киши — устозим. Бахтим шундаки, мен Чингиз Аҳмаровнинг ҳаёт ва ижод мактабини тўлиқ ўтадим. Ўттиз ёшимгача чизган, қоралаган нарсаларим бобомнинг назарида бўлиб келди, — дейди рассом бобосини эслаб.

Ижодкорлик — қийин савдо. Албатта, катта санъаткор қаноти остида ўсиб-улғайиш яхши. Аммо санъаткор ўз руҳиятида бош кўтарган муаммоларни охир-оқибат барибир ўзи ҳал этади. Яъни унинг дил тўлғонишларини ўзидан кўра ҳеч ким яхшироқ англолмайди. Бугун Шаҳноз Абдуллаева тасвирий санъатда Чингиз Аҳмаров анъаналарини давом эттираётган экан, буни фақат фарзандлик ва ворисийлик тақозоси деб тушунмаслик керак. Таъкидлаш жоизки, мусаввирнинг мустақил ижодкор сифатидаги дунёқараши, ижодий тамойиллари ҳам ана шу анъаналар йўлидан бориб, уларни ривожлантиришни талаб этади.

Шаҳнознинг ижодкор сифатида шаклланиш йўли (таржимаи ҳоли) оддий. Ўн ёшидан бошлаб турли-туман расмлар чиза бошлади. Тошкент шаҳридаги бадиий санъат мактабини туғаллагач, Тошкент санъат институтининг китоб графикаси бўлимига кириб ўқиди. Жамоатчилик назарига тушган дастлабки асарлари диплом ҳимояси учун чизган манзаралари бўлди. Бу асарлар илмий ҳайъат томонидан яхши баҳоланди ва уларни дарҳол Республика тасвирий санъат музейи ҳамда Урганч шаҳар картиналар галереяси сотиб олди. Бу илк муваффақият Шаҳнозни янги-янги асарлар яратишга руҳлантириб юборди.

Шаҳноз Абдуллаева ижодида уч муҳим йўналиш мавжудлигини эътироф этади. Булар — қадимги Шарқ эртаклари мавзуси, машҳур Шарқ аёллари сиймоси тасвири ва буюк Шарқ шоирлари ижодига мурожаат. Шу йўналишлар бўйича талай диққатга сазовор асарлар яратилган. Улар турли кўргазмаларда намойиш этиб келинмоқда. Буюк Британиядаги «Замон» галереяси бисотида рассомнинг иккита асари мавжуд.

Шаҳноз Абдуллаева мард, жасур инсонлар тақдирига жуда қизиқади. Шу боис унинг ижодида буюк саркарда, лашкарбоши, халқ йўлбошчиси ва юрт ҳукмдорлари тисмоли муҳим ўрин тутади. Рассом келажакда бу йўналишдаги изланишларини давом эттириш ниятида. У яна миллий қадриятларимизга эътибор кучаётган шу кезларда халқимиз тарихини тағин ҳам теранроқ ўрганиб, миллатимизнинг муносиб қиёфасини акс эттирувчи асарлар яратиш ниятида. Хуллас, ёш мусаввирнинг орзулари мўл. Биз бу орзуларга кушойиш тилаймиз ва Шаҳноз Абдуллаеванинг изланишлари самарали ва салмоқли бўлишини истаб қоламиз.

Муртазо ҚАРШИБОЙ

КУЙЛАМАСЛИККА ҲАҚИМ ЙЎҚ

Ҳаётда оталар ишини давом эттириш ҳар кимга ҳам насиб этмайди. «Тошкент» ансамблининг хонандаси Бахтиёр Султонов отаси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Шариф Султонов санъатининг давомчиси бўлганлигидан фахрланади. У вояга етган уй ҳамиша санъаткорлар билан гавжум бўлган. Шунинг учунми мусиқа билан ошно бўлиш, айниқса, эстрада санъатига бўлакча меҳр билан қараш Бахтиёр ҳаётининг асосий мазмунига айланди.

Бахтиёрнинг онаси Мунаввар опа Давлатова ҳам бир вақтлар «Лазги» ансамблининг кўзга кўринган раққосаси бўлган. Хуллас, асли санъаткорлар оиласи бўлмиш Султоновлар оиласида яна бир санъаткор вояга етди.

Бахтиёр дастлабки мусиқа сабоқларини ҳам отасидан ўрганди. «Отамни биринчи устозим деб биламан», — дейди у фахр билан.

1988 йили Тошкент Давлат маданият институтини битиргандан сўнг, янги ташкил этилаётган турли кичик ансамбллар фаолиятига қўшилди. Албатта, Бахтиёрнинг орзуси — кучли театрлаштирилган дастурга эга бўлган эстрада ансамблининг хонандаси бўлиш эди.

1991 йили Ўзбекистон Республикаси касаба уюшмаси қошида бир ансамбл ташкил этилди. 1992 йили эса унга «Тошкент» ансамбли номи берилди. Бу ансамбл тез орада шинавандалар қалбига кириб борди. «Бедана», «Исириқ» каби ҳазилнамо қўшиқлар санъат шайдолари учун янгилик бўлди. Бу қўшиқларни муаллиф Иброҳим Жиянов билан ҳамкорликда яратган Бахтиёрнинг омади чопди. Кўча-кўйда уни «Бедана», деб қарши олишадиган бўлишди. «Тошкент» ансамблини моддий жиҳатдан таъминлаш ниятида очилган маданий-хусусий фирманинг номи ҳам «Б. Бедана» бўлди. Бу фирма республика Маданият ишлари вазирлиги билан ҳамкорликда турли режаланган ишларни олиб бормоқда.

Бахтиёрнинг ўз олдига қўйган мақсади — ўзбек миллий эстрада санъатининг камол топишига хизмат қилиш. «Ҳозирги кунда ҳар хил ансамбллар томонидан яратилаётган мусиқаларни диққат билан эшитсангиз соф ўзбекона мусиқага камдан-кам дуч келасиз, — дейди хонанда. — Бу мусиқалар орасида Шарқ халқларининг ҳам, ҳатто Ғарб халқларининг ҳам мусиқаларини учратиш мумкин. Ўзга халқларнинг мусиқасини ўғирлаб куй яратиш билан миллий эстрадамиз ривожланмайди. Аксинча, биз ўзимизнинг ўзбек мусиқа санъатимиз тарихи ва ўзига хослигини қунт билан ўрганишимиз ҳамда шу асосда эстрада санъатимизни тиклашимиз лозим, деб ўйлаймиз. Ботир Зокиров бошлаган йўлни давом эттириш учун изланмоғимиз,

Давоми учинчи бетда

Қирғиз халқ эпоси «Манас»нинг 1000 йиллиги

МАНАС — ЖОНДОШЛИК ТИМСОЛИ

Туркий қавмларнинг, элэлатларнинг мустаҳкам бирлиги — Туронзамин халқларининг азалий орзуси. Бу эзгу орзуни улуғлаб ҳисобсиз ўтли қўшиқлар, улуғ достонлар яратилган. Шулар орасида қирғиз халқининг ўлмас достони «Манас» ўн асрдан бери қўл етмас чўққилардан бири сифатида баланд-баландларда юксалиб турибди. «Манас»нинг номи, — дейди Қирғиз Республикаси халқ ёзувчиси, академик Тугалбой Сидиқбеков, — қирғизлар учун ҳамиша табаррук. Қадимдан Ўрхун, Олтой, Энасой, Олатоғни макон тутган, кўп асрлардан буён зўр курашларни, қирғинбаротни бошдан кечирган ота-боболаримиз улкан минорлар, кўркам шаҳарлар, мустаҳкам қалъалар қуришга имкон топмади. Улар она юртни ёвдан ҳимоя қилиб, от ёлида гурунг қуриб, ажойиб сўзлар воситаси билан ўзига хос ёдгорлик бунёд этдилар. Улуғ шоирлар, ажойиб достончилар, зукко уланчиларнинг тинглаган шеърий мисраларни авлоддан авлодга маънавий мерос қилиб, гард, ғубор қўндирмай, йигирма биринчи асрга олиб келдилар».

Оқсоқол адиб «Манас» эпосининг мазмун-моҳиятига ҳам жуда аниқ таъриф беради: «Манас» — табаррук сўзлар гавҳаридан иборат буюк достон. Унда элнинг тарихи, қувонч ва қайғуси, омонлик ҳамда ёмонлик, ғаройиб тақдирлар ўз ифодасини топган. Амалга ошган орзулар, элу элатнинг дарду тилаклари, ҳасрати мунгли бир қўшиқдай акс-садо бериб туради. У кўп ирмоқ, ўзанларни ўзига бириктирган теран дарёга ўхшайди...»

Қирғиз халқининг буюк эпоси «Манас» барча туркий халқларнинг муштарак меросидир. Достон ҳозиргача ўзбек, рус, турк, инглиз тилларида нашр қилинган. Бироқ ҳеч қайси тилда тўла таржимаси чиқмаган... Ўзбек «Манас»ининг дунёга келишида улуғ шоир Миртемир ва Султон Акбарий, Турсунбой Адашбоевнинг хизматлари катта. Айниқса, Миртемир таржимаси Чингиз Айтматовнинг, зукко манасшунос олимларнинг юксак баҳосига сазовор бўлди.

Ярим миллион мисрадан ортиқ «Манас» эпосини Миртемир юксак масъулият билан таржима қилди. «Манас»нинг таржимаси устида жуда узоқ ишладим, — деган эди Миртемирнинг ўзи бу ҳақда. — Чунки «Манас»да қирғиз халқининг ҳам тарихи, ҳам этнографияси, ҳам маданияти, ҳам поэзияси жамланган. Ўзи жуда кўп ўрганилиши керак бўлган бой ҳазина».

Табиийки, қирғиз фольклорини, қирғиз тилини яхши билган Турсунбой Адашбоев «Манас» эпоси таржимаси устидаги ишини давом эттириш орзусида эди. Шундай шароит ҳам юзага келди: атоқли қирғиз адиби Кенгаш Жусуповнинг қаламига мансуб — «Манас»нинг насрий талқини пайдо бўлди. Турсунбой ана шу асарни ўзбек тилига ҳам меҳр билан таржима қилди.

Авлоний мукофоти лауреати Турсунбой Адашбоев — икки жондош, қондош халқ: ўзбек ва қирғиз халқларининг бирдек фарзанди. У бу оға-ини икки халққа ҳам баб-баравар беминнат хизмат қилиб келмоқда. У Қирғиз халқ шоирлари — Суюнбой Эралиев, Совронбой Жусуев, Бойдилда Сарнўғоевнинг шеърий мажмуаларини, Қирғиз халқ ёзувчилари — Жунай Мавлонов, Тўлаган Қосимбеков, Шобдонбой Абдирамоновнинг қисса ва романларини, қирғиз классик шоири Тўхтағулнинг шеърлар китобини ўзбек тилига, Қудрат Ҳикматнинг шеърлар китобини, болалар шоирларидан Қуддус Муҳаммадий, Зафар Диёр, Султон Жўра, Анвар Обиджон ижодидан намуналарни, Абдуғани Абдувалиевнинг ҳажвий ҳикояларини қирғиз тилига таржима қилди. Т. Адашбоевнинг қирғиз тилида ёзган шеър ва достонлардан иборат 6 китоби Бишкакдаги «Мактаб» ва «Қирғизистон» нашриётларида босилиб чиқди.

Мухтасар сўз шуки, Турсунбой Адашбоев икки қардош халқнинг тинч-тотув, дўстликда яшаши йўлида ҳормай-толмай ижод қилаётир. Биз шоир билан унинг кейинги ижодий меҳнати — қирғиз халқ эпоси «Манас»нинг насрий баёни таржимаси ҳақида суҳбатлашдик.

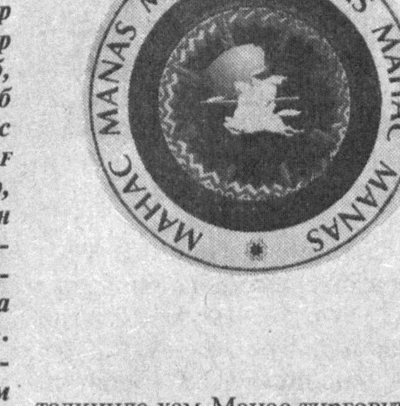

— Дунёда «Манас» эпосининг учта талқини машҳур. Ҳар учала талқинда ҳам Манас тирговут, олчин, уйшун, уйрот, уйғур каби туркий қавмларнинг бошини бириктирувчи халқ қаҳрамони сифатида тасвирланади. Достонда Манас ҳамда сафдошлари қалмоқ ва қорахитой босқинчиларига қарши эрк, мустақиллик, ота макон озодлиги учун курашадилар. Энг эзгу ғоя — туркий қавмларнинг бирлиги, дўстлик, қон-қардошлик туйғулари ўтли мисраларда куйланади.

Қирғизистонда «Манас»нинг икки талқини нашр қилинган. Биринчиси — Саёқбой Қоралаевнинг варианти. Бу 1960-йилларнинг бошида чиқди. Иккинчиси — Сағинбой Урозбоқ ўғлининг талқини. Энг мукаммал талқин. Эпос 1947 йили ёзиб олинган. Оқиннинг ўзи эса, 1949 йили қайтиш қилган. 1970-йилларда нашр этилган бу талқинга Чингиз Айтматов «Бошсўз» ёзган. Сағинбой Урозбоқ ўғлининг талқини эпос қадим-қадим замонлардан бери қандай айтилиб келинаётган бўлса, шундай, асл ҳолича ёзиб олинган. Учинчи талқин эса, Уйғуристонда Жусуп Мамайдан ёзиб олинган. У 4 китоб шаклида Қашқарда нашр қилинган. Бу улуғ оқин ҳозир 90 ёшда. Асли қизилсувлик қирғизлардан. Ҳозирги пайтда «Манас»нинг Жусуп Мамай талқини 10 китоб бўлиб Шарқий Туркистонда совға нашри сифатида чиқмоқда. Афсуски, Жусуп Мамай талқинини, албатта, 4 жилдлигини, бировнинг қўлида кўрдиму, бироқ ўқишга муяссар бўлолганим йўқ.

Қирғизистонда «Манас» эпосини оммалаштириш борасида анча ишлар амалга оширилди. Жумладан, Чингиз Айтматовнинг шогирдларидан ёзувчи Ашим Жақипбеков (1994 йили вафот этди) «Манас» романини ёзди. Чингизнинг яна бир шогирди Кенгаш Жусупов ҳам «Манас» ҳақида насрий асар яратди. Ҳар икки асар ҳам босилиб чиқди. Насрий талқин эпоснинг мазмунини қамраб олган, унда халқ достонларига хос баъзи такрорлар ихчамлаштирилган.

Асар таржимасига қўл уришим бундай бўлди. Ўтган йили ёзда Бишкакка борганимда Кенгаш Жусупов билан «Манас» эпоси, «Алпомиш», «Ғўрўғли», «Кунтуғмиш» каби эпослар ҳақида ҳам гаплашдик. Ғарбда, русларда ҳам, «Библия»нинг, бошқа улуғ асарларнинг турли ҳаммабоп талқинлари, болаларга мўлжаллаб табдил этилганлари борлиги, бизлар ҳам шу тажрибадан ўрганишимиз лозимлиги, ҳар хил комикслар чиқаришимиз зарурлиги борасида гурунглашдик. Гап орасида адиб «Манас»нинг насрий баёнини тайёрлаганини айтди. «Олатов» журналини бошқаришдек масъул ишдан вақт орттириб тўрт улкан китоб асосида «Манас»нинг насрий талқинини яратиш, бу — катта журъат, ватанпарварлик жасорати, албатта. Атоқли адиб Тугалбой Сидиқбеков бир вақтлар амалга оширишни орзу қилган ишни Кенгаш Жусупов рўёбга чиқарибди!

Кенгаш асарнинг қўлёзмасини бериб, ўқиб, фикримни айтишимни сўради. «Сен қирғиз тилини яхши биласан, эпос билан яхши танишсан», деди. Асарни олдим. Узоқ жимиб кетдим. 3-4 ой ўтди. Охири, Кенгашбой безовта бўлиб, Тошкентга телефон қилди. Мен: «Асар ёққани учун таржимани бошлаб юбордим», — дедим. Кейин шитоб билан ишни давом эттирдим. Бутун қиш ичи тўла ишладим. Таржима битгач, «Чўлпон» нашриёти, Давлат матбуот қўмитаси қўллаб-қувватлади. Матбуот қўмитасининг матбаа комбинати сифатли қилиб 20 минг нусхада нашрдан чиқарди. Қирғиз Республикасининг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси, филология фанлари доктори, ёзувчи Солижон Жигитов, олима Бумайрам Исмоилова қимматли маслаҳатларини аямадилар.

Кенгашбой Жусупов асарни саж йўли билан ўқишли, қизиқарли қилиб ёзган. Мен ҳам таржимада шу йўлдан бордим. Болалигимдан «Алпомиш», «Гўрўғли», «Равшанхон» каби достонлар таъсирида ўсиб-улғайганман. Шунинг учун таржимада ишим анча енгил кўчди, деб ўйлайман. Қозонда бўлса, чўмичга чиқади, шекилли-да... Мана, бир мисол:

«Қирқ жўраси қошида, эллик икки ёнида, асли тоза эр Манас, синчиларнинг синовидан ўтган қамиш қулоқ Оққула буғудай бўйни буралиб, ғойибдан қувват нур олиб, йўртиб бормоқда. Сизга айтсам, лофи йўқ, мақтанчоқнинг қопи йўқ, ер юзида унга тенг келадиган ҳеч бир тулпор йўқ. Олтин сувлик кўмушдан ўйилган, кумуш жиловдан ушлаб олишга иштиёқманд йигитлар, тўрт туёғи тулпордай, енгил одам йўлатмай, йўрғаласа, ел етмай, «чух» деганда, чарх уриб, бенаво жонзот Манаси эҳтиёт қилиб олиб бораётир. Орқада сунгсиз тоғ тошлар, чўлу биёбонлар қолиб бораётир.

Қўшин уч кун-уч тун йўл юриб, улкан қора сувнинг соҳилига келганда йигитлар отдан тушиб, найзаларни ерга санчиб, тулпорларни дон-дарахтларга йўлаб, вақтинча чодирларни тикиб, оиқ-овқат учун атала байталларни сўйиб ҳордиқ олишди...»

«Манас»нинг 1000 йиллигини ўтказишни 1936 йили Мухтор Авезов, 1986 йили Чингиз Айтматов кўтарган эди. Бугун бу байрамни бутун дунё, айниқса, туркий халқлар кенг нишонламоқдалар. Масалан, Туркияда ҳам тайёргарлик катта бўлди. У ерда «Манас» қирғиз, турк, инглиз тилларида — бир муқова остида 5 минг нусхада нашр этилди. Нашрга машҳур озарбойжон ёзувчиси Пулат Булбул ўғли ҳомийлик қилган. «Манас» эпоси, шу маънода, бугун ҳам ўзининг туркий халқларни бирлаштирувчилик вазифасини бажараётир.

«Манас»нинг насрий баёнини завқ-шавқ билан, севиб таржима қилдим. Асардан илҳомланиб кетиб таржимани назмда хотималадим:

Чархипалак бу дунё,
Кўп қаттол замон бўлди.
Хоникейдай сулувларнинг
Қомати камон бўлди.
Ғаддорга ўлим бермас,
Яхшига ёмон бўлди.
Эр Манаснинг баёни
Шу билан тамом бўлди.

Шеърий «Манас»да ҳам шу мазмун бор. Кенгашбойга телефонда тугалланмани ўқиб бердим, унга маъқул бўлди. У «Манас» насрий талқинининг навбатдаги нашрига асарнинг ўзбекчасидаги ана шу парчани киритаман, деди...

Суҳбатдош:
Маҳмуд САЪДИЙ

СЎНМАС ШУҲРАТ

23 август куни УзРФА Президиумининг мажлислар залида қирғиз халқининг буюк эпоси «Манас»нинг 1000 йиллигига бағишланган илмий конференция бўлиб ўтди. Анжуманни Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси, Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги, «Маънавият ва маърифат» жамоатчилик маркази ҳамда Ёзувчилар уюшмаси биргаликда ташкил этдилар.

Илмий конференцияни УзРФА президенти вазифасини бажарувчи, академик Жўра Абдуллаев кириш сўзи билан очди.

Шундан сўнг сўзга чиққан маърузачилар — филология фанлари доктори Тўра Мирзаев, ЎзРФА академиклари И. Искандаров, Э. Юсупов, А. Қаюмов, филология фанлари докторлари С. Баҳодирова, Н. Раҳмонов, филология фанлари номзоди З. Исмоилдинов ва бошқалар «Манас» эпосини жиддий ва артофлича ўрганиш, тадқиқ ва талқин этишда Ўзбекистон диёри байроқдор бўлиб келганлигини таъкидладилар. Ҳажман «Шоҳнома»дан икки баравар, «Илиада»дан 18 марта катта бўлган «Манас» қирғиз халқинингги-

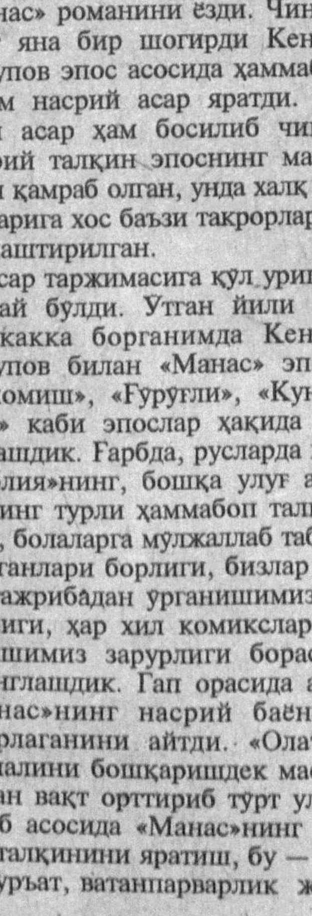

на эмас, Турон халқларининг ҳам фахридир. Шоир Т. Адашбоев яқинда босилиб чиққан «Манас»нинг ўзбекча насрий баёни ҳақида гапириб, ўзи ўзбекчалаштирган ушбу китобни анжуман бошқарувига топширди.

Анжуман сўнгида сўзга чиққан Қирғиз Республикасининг Ўзбекистондаги муваққат ишлар вакили Маҳмуд Раҳимжонов салкам ярим миллионлик адабий-тарихий асар — «Манас»ни ўзбеклар диёрида бунчалар қадрланиб, эъзозланаётганлигидан бағоят мамнунлигини билдириб, самимий ташаккурини изҳор этди.

Илмий анжуман қизғин фикр алмашувлар билан якунланди.

Ҳошимжон АҲМЕДОВ,
ЎзРФА Адабиёт институти илмий ходими

«Манас» эпосининг минг йиллигига бағишланган учрашувлар, китоб кўргазмалари, шу сингари бошқа маданий тадбирлар республика халқаро маданий-маърифий алоқалар миллий ассоциациясида, Алишер Навоий номидаги давлат миллий кутубхонасида, республикамизнинг кўпгина вилоят ва туманларида давом этмоқда.

Ҳамроқул АСҚАР

ЮРАГИМНИ ЁМҒИРГА ЧАЙДИМ

ВАТАН

Нондан азиз, умрдан азиз,
Азиз, ҳатто ота-онадан.
Ҳатто ширин фарзанддан лазиз,
Нима бордир фоний дунёда.

У тангрининг эҳсони эрур,
Адашганлар тўкар ёшини.
Отасизни бағрига босур,
Онасизнинг силар бошини.

У бўлмаса етиммиз сўқир,
Ўлигимиз қолгай кафансиз.
Дайди итдан фарқимиз надир —
Бу жаҳондан ўтсак Ватансиз.

ҲОФИЗ

Худо берган овоз,
Худо берган соз,
Халқимнинг меҳрига
Сазовор ҳофиз.
Куйласа дилларни
Айлаб сарафроз
Беюрак, сангдилни
Жазолар ҳофиз.
Кўнгли доим баҳор,
Сира қиши йўқ,
Сохта довруқларга
Унча хуши йўқ.
Ҳасадгўйлар билан
Асло иши йўқ,
Қўшиқ қанотида
Фазолар ҳофиз.
Беллашар ҳамиша
Моҳирлар билан,
Руҳан сирлашади
Бобурлар билан.
Маслакдош Собиру
Зоҳирлар билан
Юракни андуҳдан
Тозалар ҳофиз.
Нағмада қумридан
Пеш бўлиб юрар,
Қўйнида Қуръони
Эш бўлиб юрар.
Шул сабаб ишлари
Беш бўлиб юрар
Тан берур ёш-қари,
Казолар ҳофиз.
Эли суйганларга
қасдлашолмаслар,
Не-не забардастлар
саслашолмаслар,
Унга дуо кетган,
баслашолмаслар,
Куйласа тарқалур
низолар ҳофиз.

ШУҲРАТПАРАСТГА

Шеър ёзишдан осони йўқдир,
Савод бўлса янада яхши.
Бўлмаса ҳам ўртама бағир,
Оқинлик қил, яъни бўл бахши.

Аҳли қалам юртпарвар бўлур,
Аввал, авом кўнглини хушла.
«Халқим», дея бир-икки оҳ ур,
Болангман, деб кўксингга муштла.

Бу жабҳада бош омил қарсак
Узун бўлсин десанг дастларинг.
Катта-кичик йиғинда бешак
Чапак чалиб турсин дўстларинг.

Солмасалар назмингга қулоқ,
Баъзан шундай бўлиши тайин,
Парво қилма, кўплаб улуғлар
Машҳур бўлар ўлгандан кейин.

***

Булоқ сувин келтирди кеча.
Қалай,
Дея сўрар дўстим содда-қув.
Димиққан, намиққан вужудим бўйлаб
Зорланиб юмалар ул покиза сув.

Кўксим тўла зардоб ғийбат, фитнадан,
Сенга юқмасин деб ўша ғуссадан —
Топ-тоза лабингга тамшаниб туриб
Ўзимни тияман тотли бўсадан.

Бироз фурсат ўтсин, яна бироз кут,
Саҳар еллар елар дала-ю қирга.
Балким юрагимни чайиб оларман
Ноғаҳон йиғидек келган ёмғирга.

***

Ўртамизда совуқлик бор —
тобора аёзга айланиб
бораётган совуқ қаҳратон.
На сен келаоласан
қор босиб,
кўксингни совуққа очиб,
кўзингни ёшлаб.
Мен ҳам қайтолмасман
ортимга
қаршимда жилмайиб турган
ўн саккиз ёшли баҳорни
ташлаб.

Боши иккинчи бетда

ўрганмоғимиз ва энг асосийси, сидқидилдан ижод қилмоғимиз керак. Ҳозирги кунда фаолият кўрсатаётган ансамбллар орасида «Ялла» ансамблини ўзгача меҳр билан тилга олишни истардим. Бу ансамбл тузилганидан бери ўз мухлисларига эга. Менимча, ансамбл учун ҳам, унинг иштирокчилари учун ҳам бундан-да ортиқроқ бахт бўлмаса керак. Негаки, улар ўз меҳнатларидан завқлансалар арзийди. «Ялла» ансамблининг раҳбари Фаррух Зокировни ўзимга маънавий устоз деб биламан. Ва ҳар сафар саҳнага чиқаётганимда албатта, улардан оқ фотиҳа оламан».

КУЙЛАМАСЛИККА ҲАҚИМ ЙЎҚ

ўрин олган «Галади» (Эркин Мадраҳимов), «Лайлибону», «Севиб қолдим мен ҳам Лайлини» (Нормурод Нарзуллаев), «Дилбарим», «Ўсма» (Иброҳим Жиянов) каби лирик ва ҳазил қўшиқларни Бахтиёр Султонов кўнгилга яқин этиб куйлайди. Унинг қўшиқларини тингласангиз, гоҳ маҳзунликка, гоҳ эса жўшқинликка дуч келасиз. Бахтиёрнинг ўзи таъкидлаганидек, ҳаёт гоҳ қувонч, гоҳида изтироблар олиб келади. Шунинг учун ҳам у дастурдаги қўшиқларини ҳаётга яқин этиб куйлашни ёқтиради.

Ҳа, Бахтиёр саҳнани ўзи учун жуда ҳам табаррук жой санайди. Шу билан биргаликда бошқа халқларнинг мусиқа эшитиш маданиятига ҳавас билан қарайди. Миллий мусиқамизни камол топтириш учун мухлисларнинг ҳам маданий савиясини ўстириш кераклигини таъкидлайди. Бахтиёр, жиддий мавзуда буладими ёки ҳазил-мутойибага мойил бўладими, бадиий савияси баланд қўшиқ яратишга тиришади. «Тошкент» ансамблининг театрлаштирилган дастурларида буни яққол кузатиш мумкин. Мусиқа раҳбари Тоҳир Миррахимов, ансамбл иштирокчилари Ботир Йўлдошев, Асрор Исахўжаев, Мирсултон Мирзааҳмедов, Баҳодир Аҳмедов, Мурод Мўминов, рақкосалар Нилуфар Усмонова, Суғдиёна Исроилова, Саида Мансурхўжаева, қизиқчи Камолиддин Солихўжаев иштирокидаги дастурларда турли чиқишларнинг бир-бирига бадиий боғланганлиги ансамблнинг ўз олдига қўйган мақсад йўлида меҳнат қилаётганидан далолатдир.

Дастурлар таркибидан

Хонанда мақом куйларини ва хоразмча лапарларни жондилдан севиб тинглайди. У отасидан олган дастлабки сабоқларидан ҳам айнан шундай қўшиқларни ижро этишни ўрганган. Кейинги ижодий изланишларида ҳам бу қўшиқлардан фойдаланишга ҳаракат қилди. Феруз, Фузулий, Чустий сўзлари билан айтиладиган қўшиқлар, Анор Назаров, Улуғбек Солиҳов, Алишер Расулов ва Сарвар Қозиев билан ҳамкорликда яратилган мусиқалар шулар жумласига киради.

Бахтиёр Султоновнинг ўз қобилиятига бўлган ишончи, мусиқа соҳасидаги изланишлари уни ҳамиша санъатнинг юқори чўққиси томон чорлайверади. Бу чорловни у юрагининг туб-тубидан ҳис қилади ва оталар йўлини давом эттирмасликка ҳақи йўқлигини қайта-қайта таъкидлайди. Унинг таъкидларида дард ва қувонч, меҳр ва ўзига хосликка бўлган интилишни сезиш қийин эмас.

Бахтиёр Султоновнинг санъат йўлидаги изланишларига боболар руҳи, отанинг дуолари мададкор бўлишини истаймиз.

Адиба ҲАМРО қизи

Китобингизни ўқидим

У КУНЛАР ОРТДА ҚОЛДИ...

Ассалому-алайкум, Шукрулло ака!

Мен сизнинг «Зарралар», «Суянчиқ», «Яшагим келади», «Сенинг бахтинг» шеърий тўпламларингиз, драматик асарларингиз ва мақолаларингиз билан яқиндан танишман. Мен сизнинг оддий бир мухлисингизман. Бугун сиз билан шеърият ҳақида эмас, «Кафансиз кўмилганлар» романингиз ҳақида суҳбатлашмоқчи эдим.

«Кафансиз кўмилганлар»ни ҳаяжон билан ўқидим. Уни сиз китоб сўзбошисида айтганингиздай, «ҳар қандай даҳшатли, фожеали воқеаларни ҳам эртак эшитгандек» эшитмадим. Балки ўша «қамоқларда тилка-тилка бўлган юрак» билан, «туҳмат ва ҳақоратларни хотирлаш азобида қақшаган асаб» билан ўқидим. Ёзган сатрларингизга қадалган кўзларимга ғилт-ғилт ёш тўлди. Тўғри, мен ҳам сиз каби қатағонга учраб, жабрланмаганман, аммо сизнинг бошингиздан ўтган воқеаларни иссиқ танамда ҳис қилдим, ўзимда кечирдим. Ўша замонларда содир бўлган воқеалар кўз ўнгимда жонланди.

Худога шукурларким, у замонлар ортда қолди...

Бугун бошимизда мустақиллик қуёши нур сочмоқда.

У замонлар ортда қолди... Лекин унинг хотирадаги асорати ҳали ҳануз жабрдийда вужудларни титратиб туради. Мустақилликнинг қадрига етишга ундайди.

Сиз аллақачон йиллар чангига кўмилиб кетган, аммо эл кўнглига оғир тош янглиғ чўкиб, халқнинг ҳар оёқ олишида, илкис ҳаракатларида ўзининг мавжудлигини билдириб турган дарду ситамни — шафқатсиз ҳақиқатни ёзганлигингиз учун мазкур асарингиз жуда тез жамоатчилик, олиму зиёлилар, омма назарига тушди. Сизнинг бу меҳнатингиз мустақил давлатимиз ва халқимиз томонидан муносиб тақдирланди.

Сизга ва сизнинг ижодий фаолиятингизга қаратилган бундай диққату эътибор қатағон йилларида эзилган тану жонингизга руҳий малҳам бўлиб, хўрланган кўнглингизни кўтарган бўлса, кошки...

«Кафансиз кўмилганлар»да сиз қатағоннинг жонли гувоҳи — қурбони сифатида ўзингизнинг таржимаи ҳолингизни шунчаки ҳикоя қилиб бермагансиз, балки ўша қонли тарихдаги зулм объектини — ўзбек зиёлисининг типик образини яратгансиз. Унинг дунёқараши, кечинмалари, руҳиятидаги **ўзгаришларни** рўйи рост ёзгансиз. Қаҳрамон тимсолида даврни намоён этгансиз.

«Хотин, бола-чақа, уйимда ҳозир бўлган қўни-қўшнилар қий-чуви остида мени олиб кетишди...

Бошимга тушган бир неча йиллик айрилиқ, қаро кунлар мана шу дақиқадан бошланди. Аммо олдимдаги йўл қандоқ, худди кўзи боғлиқ одамдек менга қоронғу эди...»

Ўзининг оташин ишқи, билдирилган чин кўнгил изҳори — ичган қасами билан Ватан, элу юрт, миллат муҳаббатини қозонган ҳар эр йигитнинг руҳини синдириш, жисмини ўлдириш ана шундай сазойи тарзда бошланган. Миллат сифатида йўқ қилиниб, қулга айлантиришга мўлжалланган ҳар бир халқ бошига тушаётган балои шўришнинг дебочаси шундай.

Ўша даврларда нафақат «халқ душмани» бўлиб қамалган сиёсий маҳбуслар, балки бутун халқ, жамият, ўзингиз айтганингиздек, **кўзи боғлиқ одам** эди.

Мустамлакачилар отган «халқ душмани» ўқи бирданига икки нишонни уришга — миллатпарвар зиёлиларни йўқ қилиш — миллатни «боши»дан жудо этиш ва халқ кўзига уларни душман кўрсатиш, эл кўнглида уларнинг садоқатига шубҳа уйғотиш — халқни тўғри фикрлашдан маҳрум этишга мўлжалланган эди. Бу икки нишон миллатнинг кўзи ва мияси эди...

Шу ўринда Чингиз Айтматовнинг «Асрни қаритган кун» романидаги «Найман она ва манқурт ўғил» афсонаси, ундаги бир эпизод ёдимга тушди:

Жунгжанглар хотирасидан жудо этилган ўғилни Найман онани ўлдиришга буюришдан аввал унинг ўқ-ёй отишини синаб кўрадилар. Бир жунгжанг ёнидаги шеригининг телпагини олиб, осмонга отади. Жўломон узган ўқ телпакни ўртасидан тешиб ўтади. Найман ўғилнинг мерганлигидан ҳайратланган жунгжанг:

— Уҳ-ҳ, бунинг хотираси қўлида сақланиб қолибди, — дейди...

Худди шундай, қатағончилар юргизган сиёсат ўз ишини қилди. У кўзи боғлиқ одамнинг миясига ҳам таъсир этди — фикрини ҳам, атрофдаги ҳодисаларга муносабатини ҳам ўзгартирди.

«Кафансиз кўмилганлар»да бадиий қаҳрамон — кўзи боғлиқ одам руҳиятидаги бундай ўзгаришлар ҳаққоний кўрсатилган.

«Камерада маҳбусларнинг бири 70-80 ёшлардаги серсоқол яҳудий домласи, бири 1937 йилда халқ душмани бўлиб ўн йиллик қамоқ ва беш йиллик сургун муддатини Колимада тугатиб қайтгач, қайтадан қамалган Раим исмли собиқ партия ходими экан. Буларнинг кимликларини билгач, аввалига мен ўзимни бутунлай бегуноҳ, уларни эса душман санаб ишончсизлик билан жирканиб қарай бошладим. Чунки, кимки, халқ душмани бўлиб қамалган бўлса, суриштирмай уни душман деб санаш бизларнинг қонимизга сингиб кетганди...»

Бу ҳодиса — қатағон сиёсатининг киши фикрига таъсир этиши, жабрланганлар зулмни табиий ҳолатдай қабул этишга ўргатилиши китобнинг бошқа саҳифасида шундай ёзилган:

«Бу кунлар ўз бошимга тушгунга қадар кўплар қатори мен ҳам халқ душмани бўлиб қамалганларга баъзан иккиланиб, бирор айби бўлса керак деб қарардим. Ҳатто ҳибсга олинганимнинг дастлабки пайтлари ўзимдан бошқа КГБ қамоқхонасидагиларга ҳам, айниқса ватан уруши даврида хоинликда айбланиб қамалган лагердагиларга Совет давлатининг ашаддий душманлари, деб жирканиб қарардим...»

Халқ психологиясида бундай ўзгаришга эришиш, мазлумларни итоатда тутишнинг, одамларнинг кўзини боғлиқ сақлашнинг энг зарур омили эди. Келтирилган кўчирмалар нафақат Шукрулло аканинг, балки бутун қатағон қурбонларининг, оми халқнинг иқрори. Ўша даврда қатағон одамларининг кайфияти шундай эди. Ҳатто қатағон қилинганлар оқланганларидан сўнг ҳам уларнинг ёнига боришдан чўчиб юришган эди. Одамлар — «Ёмонга яқин юрма, қораси юқади», халқ душмани билан гаплашма, балога қоласан, деган уй мияга сингиб кетганди.

Аммо ҳақиқат ва туҳматни ўз вужудларида синаб кўрганларнинг фикрлари ўзгарди, кўзлари очилди...

Ўша машъум сиёсат инсоннинг онгини унинг ўзига сездирмай ўзгартириш амалини ниҳоятда пухта эгаллаган эди.

Китобингиздаги яна бир жиҳат жуда жўяли, образли тарзда битилганлиги менинг диққатимни тортди, Сталин сиёсатининг моҳиятини янада равшанроқ тасаввур этишимга ёрдам берди. Бу «халқ душманлари»га қўйилган айбларнинг тағи пуч, мутлақо асоссиз уйдирмалар эканлигини киноя, юмор билан кулгили тарзда ёзганингизда кўринади. Ҳазил-хузил билан мутлақо бегуноҳ одамларнинг қони тўкилганлигини ўқиб, йиғлашни ҳам, кулишни ҳам билмайдиган ҳолатга тушиб қолдим.

Ҳар бир асар китобхонга ҳамдард, ҳамнафас бўлиши керак. Оммавий нусхада нашр этилган «Кафансиз кўмилганлар» асарингиз ўқувчига маъқул бўлди. Бунинг сири Сталин шахсига сиғиниш даври ҳақсизликларига бўлган халқимиз қалбидаги нафратдир.

Маматмурод БЕГИМОВ,
Қарши туманидаги Ҳилол қишлоғи

Озод Ватан жамоли

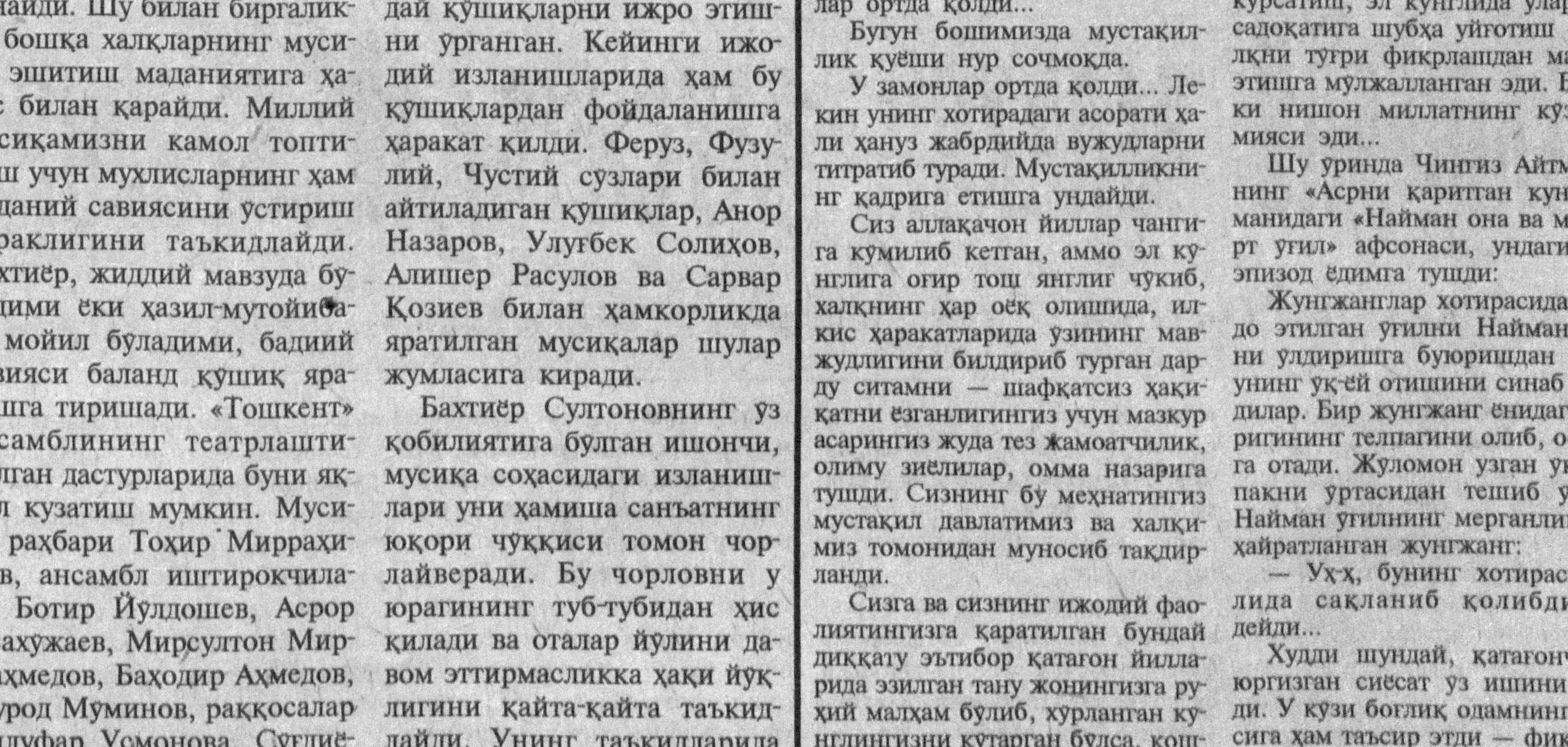

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси Ҳамза номидаги Ижод уйи директори Амир Тўраевга волидаи муҳтарамаси
Ўғил момо БОЙМУРОТ қизи
вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

«ЧЎЛПОН» нашриёти жамоаси нашриёт ходими Шоҳида Соатовага турмуш ўртоғи
Юсуфжон СОАТОВ
вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

ПАЙҒАМБАРИМИЗ ҚАЧОН ТАВАЛЛУД ТОПДИЛАР?

Жума ўгитлари

Профессор Закон Кўнрапанинг «Пайғамбаримиз ва Ашараи Мубашшара» китобидан

Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васаллам таваллуд топган сана тарихчилар ўртасидаги мунозарали мавзулардан биридир. Улардан баъзилари пайғамбаримизнинг туғилган санаси деб 569 ва 577 йилни кўрсатишса, бошқалари 571 йил деб исботлашга уринишади.

Миср расадхонасининг собиқ мудири, фалакиётшунос олим Маҳмуд Фалакий Пошо 1858 йили француз тилида ёзган бир рисоласида Расули Акрамнинг туғилган йилларини ҳақида янги илмий маълумотлар берган эди.[1] У шундай дейди: «Бухорийнинг маълумот беришича, ҳижратнинг ўнинчи санаси Ҳазрати Пайғамбарнинг (с.а.в.) кичик ўғиллари Иброҳим ўлган ва ўша куни қуёш тутилган эди. У пайтда Расули Акрам 63 ёшда бўлганлар. Ўнинчи ҳижрий йилда содир бўлган бу Қуёш тутилиши ҳодисаса милоднинг 632 йили январь ойининг 7-кунига тўғри келяпти. Ана шу сана асосида Расули Акрамнинг қамарий ҳисоб бўйича олтмиш уч йиллик ҳаётлари орқага қараб ҳисобланадиган бўлса, туғилган йиллари 571 йилнинг 13 апрели — рабиул аввалнинг 1-куни бўлади»[2]

«Риёзул-Мухтор» номли асарнинг муаллифи Ғози Аҳмад Мухтор Пошо Маҳмуд Фалакийнинг фикрларига бундай изоҳ беради: «Юпитер буржи билан Сатурн буржи 571 йилнинг 30 мартида Чаён буржида йиғилган, Расули Акрам ҳам ўша йили таваллуд топганлар. Бироқ 13 апрел якшанба кунига тўғри келади. Рабиул аввалнинг биринчи ярмидаги якшанбалар эса, иккинчи ва тўққизинчи рабиул аввал кунлардир».

Ҳазрати Пайғамбарнинг 63 ёшни тўлдириб, рабиул аввалнинг биринчи куни вафот этганликларини[3] кўзда тутсак[4], таваллуд кунлари ҳам 63 йил олдин — рабиул аввалнинг биринчи куни бўлиши лозим. Лекин рабиул аввалнинг биринчи куни якшанба кунига тўғри келгани учун, туғилган кунлари бир кун кейин (2 рабиул аввал, душанба) бўлганлигига шубҳа йўқ. Чунки вафотлари рабиул аввалнинг биринчи якшанба куни, туғилган кейин бўлган эди. Туғилишлари ҳам рабиул аввалнинг иккинчи душанба куни тонгида содир бўлганлигига кўра, рабиул аввалнинг биринчи куни тушдан кейинги кун тонгига яқин бўлган туғилиш ҳодисаси орасидаги вақтнинг қанчалар оз эканлиги ўз-ўзидан кўриняпти.

«Олий тарих» китоби бундай дейди: «Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи васаллам Фил йилида, якшанба куни кечаси, бир ривоятда рабиул аввалнинг 12-кечаси дунёга ташриф буюрдилар».

Аҳмад Росим ушбу хулосага келади: «Айтилган ривоятларнинг энг тўғриси — пайғамбаримизнинг рабиул аввал ойининг 12-кечаси дунёга келганларини билдирувчи ривоятдир. Ислом дунёси бу ривоятни қабул қилган, Усмонли халифалари (подшоҳлари) томонидан бу кечанинг муборак «Мавлуди Набий» кечаси сифатида қутланиши буюрилгандир». Шу билан бирга, 12-рабиул аввалнинг душанба кунига тўғри келмаганлигини ҳам унутмаслик керак.

Расули Акрамнинг туғилишларига оид қуйидаги муҳим изоҳ Умар Ризо Дўғрул қаламига мансубдир: «Ҳазрати пайғамбар (с.а.в.) туғилган йил, ой, кун ҳақидаги бу ихтилофларнинг ҳикматини англамоқ учун Исломнинг руҳига кириб бориш, уни яхши тушуниш лозим. Бу ихтилофларнинг барчасига барҳам бериш мумкин эди аслида. Чунки пайғамбарнинг дунёга келиш вақти ҳам бу қимматли ҳодиса бутун тафсилотлари билан, аниқ-тиниқ ёзилиши мумкин эди. Пайғамбаримиз ҳаётларининг энг нозик нуқталаригача ҳассослик билан кузатиб борган асҳоби киром учун буни билиш осон иш эди. Шундай экан, бу оддийгина иш нимага амалга оширилмади?

Мусулмонликда қудсият фақатгина бир борлиқ устига тўпланган. У ҳам бўлса, Аллоҳ таолодир. Бошқа ҳеч бир борлиққа қудсият беришлик жоиз эмас. Шунинг учун Исломда «муқаддас хотира» тушунчаси йўқ. Бирон кун, бирор одам ёхуд хотирани муқаддаслаштириш бутга сиғинишнинг бир кўринишидир.

Бутга сиғиниш билан Ислом дини ўзаро кескин мухолифотда бўлганлиги учун илк мусулмонлар авлодларига «муқаддас кун», «муқаддас одам», «муқаддас хотира» деган бирон-бир мерос қолдирмаганлар. Улар авлодларнинг Аллоҳга бўлган ҳурмат-эътиқодларига бу каби нарсалар билан дарз кетишини истамаганлар.

Саодат асри мусулмонлари ўзларидан кейин келаётган мусулмонларни бутга сиғинишнинг ҳар қандай шаклидан муҳофаза қилишган, иймонни сусайтирувчи маросимларнинг пайдо бўлишига йўл қўймаганлар. Илк мусулмонларнинг чуқур тафаккур билан қилган бу саъй-ҳаракатлари ҳақиқатан таҳсинга лойиқдир.

Кейинги давр мусулмонлари эса, Пайғамбарнинг туғилган кунини муқаддаслаштириш орзуида «тадқиқотлар» бошлаб юбордилар. Оқибатда баҳс, ихтилофлар юзага келди.

Ҳазрати Пайғамбарнинг хотирини ёд этишни истаган мусулмон бунинг учун аниқ бир кунни танлаши шарт эмас. Қиймат кун ё соатта эмас, шахснинг ҳар томонлама комил ва ҳар томонлама намуна бўлишига боғлиқдир. У зотнинг шахсиятига кўрсатиладиган ҳурмат-эҳтиромни у ёки бу кунда маросим ўтказиш билан адо этиб бўлмайди. Бу нарса у зоти муборакка энг самимий ришталар билан боғланиш ва Унинг руҳини яшатиш орқали амалга оширилиши мумкин.

Бу сабабдан, Саодат асри мусулмонлари биз муборак деб билган кунлардан бирортасини ҳисоб-китоб қилмадилар, бунга кўп аҳамият бермадилар ҳам. Улар бу муборак кунлар хаёлларини чалғитиб ёки маълум бир вақтга боғлаб қўйишини хоҳламадилар, балки мусулмонларнинг хотираларини доимо яшашини ўргатдилар. Бу нуқтани тушунмаганлар кун, йил, соат ниятида баҳс юритиб, тушунмовчиликларнинг ўртага чиқишига сабабчи бўлдилар. Баҳс-мунозаранинг ичидан чиқолмай қолдилар. Ҳақиқатда эса, мусулмонларнинг «муборак кунлар» деган бир тушунчани тан олмаслиги унинг энг аҳамиятли васфларидан биридир. Чунки мусулмон учун муборак бўлмаган бирор кун ва бирор соат йўқ. Ҳар кунини, ҳар соатини мусулмончасига, Ҳазрати пайғамбар айтганларидек ва истаганларидек, ўтказган инсон орзу қилган савоб-баракотни топади. Бинобарин, ўша кун, ўша соат унинг учун қадрли, муборакдир.

Сўнгги йиллар мусулмонларнинг илоҳий ҳаёт тарзини бир қанча одатларга боғлаб, ҳақиқий исломий ҳаёт тартибини эмас, қандайдир урф-одат ва маросимларни тирилтириш мақсадида кунларнинг ҳисобини қилишлари, бу йўлдаги саъй-ҳаркатлари фойдасиздир».[5]

Усмонли турк тилидан Абдумурод ҲОЛМУРОД ўғли таржимаси

1. Ғози Аҳмад Мухтор Пошо, «Риёзул-Мухтор».

2. «Асари Саодат», 1-жилд, 191-бет.

3. Ойиша (р.а.)дан Расулуллоҳнинг 63 ёшларини тўлдириб вафот этганлари ривоят қилинган. («Тажрид», 11-жилд, 6-бет.)

4. «Расули Акрам рабиул аввалнинг биринчи душанба куни, қуёш заволдан ўтгач, бомшдан аввал вафот этдилар». («Тажрид» таржимаси, 11-жилд, 6-бет.)

5. «Маноқиби Ислом», 1-жилд, 8-бет.

НУТҚ МАДАНИЯТИ

***МУАЛЛИФ ҲАҚИДА:** А. Авлоний номидаги халқ таълими ходимлари малакасини ошириш Марказий институтининг тарбиявий ишлар ва меҳнат таълими кафедраси мудири, тарих фанлари номзоди Аҳрор Убайдуллаев бугунги илм-фанимиз заҳматкашларидан бири. У ёшларга сабоқ бериш жараёнида назария билан амалиёт уйғунлигига катта эътибор беради. Бу хислатлар унинг илмий изланишларида ҳам яққол сезилиб туради. Шу боис олим қаламига мансуб мақола ва рисолалар таъсирчанлиги ва оммабоплиги билан алоҳида ажралиб туради.*

Яқинда институт Аҳрор Убайдуллаевнинг «Тарих ўқитиш жараёнида ёшларнинг ахлоқий маданиятини шакллантириш» деб номланган илмий-услубий тавсиялар тўпламини босмадан чиқарди. Рисола ёш авлод таълим-тарбияси билан шуғулланувчи халқ таълими ходимларига, жумладан, «Одобнома» сабоғи муаллимларига ва кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган. Қуйида ана шу тўпламдан олинган бир мақолани эътиборингизга ҳавола этаётирмиз.

* * *

Кишилар ўртасидаги ўзаро инсоний муносабатлар ҳақида, одамзот қаерда бўлмасин, ўзини тута билиши, кам гапириши борасида гап кетганда одоб ва нутқ маданияти масаласини четлаб ўтиш мумкин эмас. Қобуснинг «Яхши сўзла, аммо маҳмадона бўлма, эзмалик калтабинликдир», деган ҳикматли сўзлари бунга ёрқин мисол бўла олади.

Бошқаларга иззат-ҳурмат, эҳтиёткорона муносабат фақат кишининг хатти-ҳаракатида эмас, балки унинг нутқида ҳам намоён бўлади. Оғзига келганини вайсайдиган, сўкиниб юрадиган, ўзгалар билан қўпол гаплашадиганларни ҳеч ким маданиятли киши ҳисобламайди. Таассуфки, орамизда муомала маданиятига риоя қилмайдиган, тили югурик, ўйламай гапириб юборадиган, шу тариқа бошқаларни ранжитадиган, ҳатто ҳақорат қиладиганлар ҳам учраб туради. Баъзилар тилини жўрттага бузиб, жаргонда гапирадилар. Айрим «сўз усталари» бирон-бир гапни ҳам ҳақоратомуз сўз қўшмасдан айтмайдилар. Ёшларнинг бир-бирларига қўпол, бетакаллуф муомалада бўлишлари ҳам одобдан эмас. Баъзан йигит-қизларнинг бир-бирини Анзи, Мақки, Феру, Замир, Умий деб чақиришлари ҳам қулоққа чалинади. Улар ҳатто бир-бирларини ҳақоратомуз лақаблар билан ҳам, масалан, «Ғилай», «Суварак», «Сариқ», «Маймоқ», «Без» деб атайдиларки, бу инсон шаънига мос келмайди. Бировнинг жисмоний камчилигини ёки ожиз томонини кўзда тутиб, уни ҳақоратли лақабга айлантиришдан ва шу орқали инсонни камситишдан ортиқроқ қабиҳлик бўлмайди.

Айрим ёшларнинг нутқида шунақанги бемаъни жаргонлар учрайдики, уларни бирор тилга оид адабий луғатдан излаб топиб бўлмайди. «Қайси гўрга кетяпсан?», «Қайси тупкани тагида ётибсан?», «Пашша бўлма», «Тумшуғингни тиқма», «Қайси ҳайвонот боғидан қочдинг?» каби иборалар тилни бузади, кўнгилга ғашлик солади. Самимий дўстликни, ўртоқлик ва муҳаббатни — энг яхши инсоний муносабатларни ифодалаш учун ҳақоратомуз сўзлардан фойдаланиш, ўзаро муносабатда «ҳайвон», «ит», «эшак», «ярамас», «иблис» каби сўзларни қўллаш ҳам бемаъниликдир. Бир куни кузатиб турсам, чиройли, қадди-қомати келишган талаба дўстига: «Ҳой, аблаҳ, юр кетдик кинога», деб мурожаат қиляпти. Иккинчиси эса: «Шошмай тур, шўртумшуқ», деб жавоб қайтаряпти. Улардан «Нега бир-бирингизни ҳақоратомуз сўзлар билан чақиряпсизлар?» деб сўрасам, пинак бузмай, бамайлихотир «Чунки биз қариндошмиз», — деб жавоб беришди. Буни қарангки, «аблаҳ», «шўртумшуқ» улар учун гўёки ўзаро яқинликни ифодаловчи, қариндошликни кўрсатувчи, эркаловчи сўз экан.

Бир сафар узоқ вақт кўришмаган икки ўртоқ учрашиб қолишди. Улар бир-бирларини кўришлари биланоқ ниҳоятда суюниб, сўраша бошлашди:

— Вой иблис, вой ярамас, қани, менга бир қара-чи, войбу!..

Уларнинг гапини эшитиб беихтиёр ўйга толдим: наҳотки, ўз туйғуларини, дўстликка ҳурматини ифодалаш учун киши тузукроқ, чиройлироқ сўз топа олмаса, наҳотки, одам ўз қувончларини шунақанги майиб-мажруҳ иборалар орқали баён этиши шарт бўлса?!

Кўпгина ёшлар нутқида «аҳа», «ҳов» каби ҳеч қандай маъно англатмайдиган сўзлар ҳам учрайди. Бу фақат нутқни бузади. Тил кишилар ўртасидаги энг муҳим алоқа воситаси, фикрни ифодалашнинг омили бўлгани учун ҳам унинг софлиги учун курашишимиз керак.

Нутқ маданияти фақат тўғри, адабий тил нормаларига риоя қилган ҳолда гапиришдагина эмас, балки суҳбатдош фикрини тинглай олишда ҳам намоён бўлади. Босиқ ва вазмин гапириш, ғашга тегадиган хатти-ҳаракат, имо-ишораларга зўр бермаслик, суҳбатдошининг гапини бўлмаслик нутқ маданиятининг муҳим жиҳатларидандир. Зеро, нотиқнинг суҳбати ёки нутқи бўлинса, у ўзини йўқотиб қўйиши, фикрлари изчиллигига путур етиши мумкин.

Янги жамият кишисининг этикаси аввало инсонга иззат-ҳурмат, у ҳақда ғамхўрлик қилишда намоён бўлади. Кишиларнинг бир-бирига яхшилик қилиши, ёрдамлашиши каби фазилатлар ҳамма учун табиий бўлиши лозим. Айрни чоғда бошқалар билан доимо яхши муомалада бўлиш, ширин сўзлаш ҳамиша кишининг ҳақиқий маданиятли эканлигидан далолат беравермайди. Баъзан ўз худбинлигини, бачканалигини, ҳатто жиноятини яшириш учун ҳам юқоридаги фазилатлардан ниқоб сифатида фойдаланадиган кишиларни учратиш мумкин. Бундай кишилар риёкор, икки юзламачи бўладилар. Бундан ташқари, орамизда шундай кишилар ҳам учрайдики, улар маданий ахлоқда ҳеч қандай мазмун ва моҳият йўқ, деб ўйлашади ҳамда ундан фақат лозим бўлиб қолгандагина, бирор мақсадга эришиш, «яхши таассурот қолдириш» учун фойдаланишади. Бунақанги шахслар маданиятлиликка хоҳлаган вақтда кийиб, хоҳлаган вақтда ечиб қўйиш мумкин бўлган ниқоб сифатида қарашади. Шубҳасиз, жамоатчилик фикри ва ҳукми лоқайд, ҳиссиз кишиларнинг чиройли ниқобини йиртиб ташлайди, худбинлик, қўполлик, димоғдорлик каби ярамас иллатларни аёвсиз фош қилади.

Ўзини тута билиш, кишилар билан муомала усули содда, жимжимадорлик ва дабдабадан холи, ғайритабиийликдан йироқ бўлганда, кишининг руҳий дунёси билан уйғунлашгандагина ўзгалар диққатини жалб этади. Бас, шундай экан, ҳар бир одам ҳам ички, ҳам ташқи гўзалликка эришиш ҳақида ўйламоғи лозим.

Аҳрор УБАЙДУЛЛАЕВ,
тарих фанлари номзоди

ИЛОНДАЙ МАККОР, МУСИЧАДАЙ БЕОЗОР

Қадимги Хитой стратагемлар «таълимот»идан

Луғатларда стратагем сўзи «ҳарбий ҳийла», «айёрона режа», «устакорлик билан қўлланган услуб», «тузоқ» маъноларида келади. Бироқ стратагемлик фақат ҳозир юз берадиган аллақандай тасодифга мўлжаллаб тузилган режанигина эмас, балки давлатларнинг ўн йил, баъзан ундан ҳам ошиқ муддатлар учун кўзда тутилган хатти-ҳаракатлари йўл-йўриғини англатади. Стратагемлар барча халқларда мавжуд. Александр I Наполеон ҳақида гапириб: «У ҳаммасини олдиндан чамалаб, аниқ ҳисоб китоб қилиб кўрмай, ҳеч иш қилмайди», деб бекорга айтмаган. Аммо шунга қарамай, Ғарбда хитойликларникидай қарийб уч минг йил давомида ҳарбий ва сиёсий тафаккурни озиқлантирган, оддий хитойликка ҳам ҳар хил кутилмаган қарорлар ва услубларни қўллаб, ҳаёт муаммоларини бартараф қилишга ўргатадиган мукаммал қўлланма бўлмаган.

Швейцариялик олим Харро фон Зенгер ўзининг «Стратагемлар. Яшамоқ ва чора топмоқнинг хитойча йўсинларни ҳақида» китобида ўнлаб илк манбалардан фойдаланиб, бу ҳодисани чуқур таҳлил қилган. Машҳур бўлиб кетган бу китоб инглиз, голланд, италян, япон ва хитой тилларига таржима қилинди. Китобнинг ўрис тилида нашр этилишида Россия Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, Узоқ Шарқ институти директори ўринбосари В. Мясниковнинг хизмати бор. Биз қуйида «Труд» газетаси мухбирининг шу китоб ҳақида берган саволларига олимнинг жавобларини эълон қиляпмиз.

— Китобнинг бу қадар қўлма-қўл бўлиб кетиши муаллифнинг қандайдир усталик билан қўллаган стратагемаси эмасмикан?

— Назаримда, бу асарнинг кўлами кенглиги билан боғлиқ бўлса керак. Чунки биринчидан, китоб ўқувчини мутлақо янги билимлар доирасига олиб киради. Иккинчидан, хитойликлар яқин-яқингача мана шундай стратагемалар тўплами борлигини хорижликлардан сир тутиб келишди. Муҳими шундаки, муаллиф стратагемларни изоҳлаш баробарида Хитой ҳарбий тарихидан, қадимги даврларга оид манбалардан 250 воқеани мисол тариқасида келтиради. Бу билан Харро фон Зенгер китобхонни хитойликларнинг ўзига хос хусусиятлари билан боғлиқ мураккабликлар ичида қолиб кетмаслигини кўзда тутади ва ўқувчини асар мутолааси жараёнида Европа ва Америка тарихи, маданиятига оид оддий фактларга таянишга муттасил даъват этиб туради.

— Владимир Степанович, стратагемларни бизнинг ҳаётимизда қўллаб бўлармикан?

— Швейцариялик профессор китобининг ўрисча нашрига ёзган сўзбошисида мамлакатимиз китобхонларига алоҳида мурожаат этиб, Хитой Макру Ҳийла Санъатини эгаллаш билан бирга Исо Масиҳнинг илондай маккор, бироқ айни пайтда, каптардай беозор бўлинг, деган ўгитига содиқ қолишга чақиради.

Конфуция таълимотига кўра, комил инсонинг фазилатларидан бири «минь» сифатидирки, «минь» — ақл, ўткир зеҳн ва қобилият дегани. Стратагемлар тузиш санъатини эгаллаш Хитойда қадимдан юксак истеъдоднинг белгиси ҳисобланган. Бундай истеъдодли инсонлар ҳақида: киприк қоққунча миясида янги режа туғилади, дейишади. Қадим Хитойда кўплаб сарой олим ва файласуфлари стратагемлар тўзиш билан машғул бўлишган. Улар ақлий меҳнатта муносиб ҳақ тўлай оладиган ҳукмдору боёнларга махфий режалар тузиб беришган.

Мероси ҳозирги кунда кўпгина ҳарбий академияларда ўқиб-ўрганиладиган ажойиб хитой лашкарбошиси Сун Цзи эндиликда «стратагем алифбоси»га айланган илк йўл-йўриқларни ёзган эди: «Агар қўлингдан бирор иш келса, рақибингга ўзингни ўқувсиз кўрсат. Агар сен нимадир ишлатадиган бўлсанг, душманингга ўзингни ҳеч нарса ишлатмайдиган қилиб кўрсат. Гарчи, сен яқин эсангда, ўзингни узоқда турган қилиб кўрсат. Шундай қилки, у ўз имкониятларига ортиқча ишонсин — уни лақиллат; аввало, душманнинг кайфиятини буз ва кейин мағлуб эт. Агар у ҳар жиҳатдан пишиқ-пухта бўлса, сен шай бўлиб тур. Агар у кучли бўлса, ўзингни панага ол. Унинг қаҳрини қўзғаб, пароканда ҳолатга келтир. Мулойим, ювош қиёфага кириб ол, у ўзини катта олиб, сендан устунлигини сезсин. Агар кучга тўлиб турган бўлса, аввал ҳолдан тойдир. Агар унинг тарафдорлари иноқ бўлса, дастлаб ораларини буз, у тайёргарлик кўрмай туриб, ҳужум қилиб қол. У кутмаганида ташлан». Сун Цзининг: «Аввалига ўзингни бокира қиздай тут — душман ўзининг эшигини очади. Кейин эса худди қутилиб қочган қуёндай бўл—душман ҳимоя учун чора қўллашга улгирмайди», — деган сўзлари стратагемча ҳаракат тарзининг шиорига айланган.

— Бундан келиб чиқиб, бизнинг сиёсатчиларимиз хитойликлар билан музокара олиб боришганда, балки рақиб томоннинг пинҳона ҳаракатларини пайқамай, стратагемларга дуч келади, дейиш мумкинми?

— Хитойда стратагемлик — миллий характерга хос хислат. Бу гап хитойликлар маккор, ҳийлакор ва алдамчи дегани эмас. Йўқ, аксинча, хитойликлар умумий мақсадга эришиш учун муҳим бўлган, яъни стратегик аҳамиятга молик фикрлай оладиган, ҳам давлат ва ҳам шахсий манфаатлар учун узоқ йилларга мўлжалланган режалар туза биладиган вазиятни етарли даражада олдиндан ҳисоб-китоб қила оладиган ва ғалаба учун стратагем «тузоқ»ларини қўллай биладиган халқ.

Шу ўринда мисол келтириб ўтсам: собиқ СССРнинг Хитой билан муносабатлари 60-70-йиллари стратагемлик таъсирида бўлди. СССР билан ора энди совий бошлаганида стратагем усулларини моҳирона эгаллаган Мао Цзедун бутун диққат-эътиборни совет иттифоқига қаратишга чақирди. Маонинг: «Бошига ур, қолгани ўзи тўкилиб тушади», — деган сўзлари Хитой дипломатиясининг шоирига айланди. Бу 18-стратагемнинг моҳияти. Кейинчалик 6-стратагем («Шарқда шовқин солиб, Ғарбга ташлан») Хитой ташқи сиёсати тарғиботида кенг қўлланди. Бу маккорона усул билан совет ҳукумати гўё Хитой билан олишган бўлиб, аслида Ғарбга зарба беришга тайёрланаяпти, деган гап кенг тарғиб қилинди. Шу йўл билан Пекин дипломатияси европалик иттифоқчиларни ўз таъсир доирасига «ҳайдаб киритди».

— Агар бугунги куннинг энг оғир муаммоси — чечен воқеаларини ҳал этишнинг йўл-йўриғини излаб, стратагемлар мажмуасига мурожаат қиладиган бўлсак, россиялик сиёсатчилар бу хитой башоратномасидан қандай йўл-йўриқлар олиши мумкин?

— «Агар бирор нарсани тутмоқчи бўлсанг, аввал қўйиб юбор». Харро фон Зенгер китобида бу — «Юракларни забт этиш» стратагем»ни (16) изоҳлаш учун қадимги хитой қаҳрамони, лашкарбоши Чжу Гэлянинг Жануб халқларини бўйсундириш учун олиб борган курашидан мисоллар келтиради. Ўша замонда лашкарбошига қарши қабилаларни бирлаштиришга ғайратли ва қобилиятли ҳоқон Мэнхо бошчилик қилган. Хитой давлат арбоблари эса бу масалада роса бош қотиришиб: ҳўш, Жанубдаги элэлатлар бизнинг ҳокимиятимизни тан олишмаяпти, ҳудудларимизнинг четдалиги ва теварагимизни қуршаган баланд тоғлар бизни ҳимоя қилади, деб ишонишяпти. Балки уларни бугун зўрлик билан бўйсундириш мумкин. Бироқ эрта бир кун улар тағин биздан ажралиб чиқиб кетади-ку, деган мулоҳазаларга боришади. Ҳарбий куч-қудрат масаласи қўйилганда, энг маъқул йўл: шаҳарларни босиб олгунча юракларни забт этган яхши, қуролдан кўра юрак билан жанг қилган афзал, деган қарорга келишади.

Чжу Гэлян ҳарбий стратагемларни қўллаб, етти марта Мэнхони асир олади ва Мэнхо қаршилик кўрсатиш бефойдалигини англаб етгунча, ҳар гал уни озод қилиб юбораверади. Моҳир лашкарбошига куч ишлатиб, ғалаба қозониш қийин эмас эди, бироқ душман устидан маънавий устун келиш анча мушкул кечади. Мэнхо иложсиз бўйсунганидан сўнг Чжу Гэлян унинг ҳоқонлик шаънини эътироф этиб, ўз қўшини босиб олган ерларни унга қайтариб беради. Чжу Гэляннинг бу илтифотини теварагидаги сафдошлари тушуниб етмай, ундан: «Нега шунча азоб-уқубатли ҳарбий жанглардан кейин сиздай ғолиб лашкарбоши ҳоконликка ўзингизнинг ишончли одамингизни қўймадингиз?» — деб сўрашади. «Бунинг, — деб жавоб беради, Чжу Гелян, — учта сабаби бор. Биринчидан, мен қўядиган ўзимнинг одамимни ҳарбий қўриқчи-қўшин билан таъминлашим керак. Иккинчидан, Жанубдаги бу халқлар жангари, улар ўзларига бегона ҳоқонга доимий равишда қаршилик кўрсатишлари аниқ. Учинчидан эса, жанубликлар ўзларидан бўлмаган, бегона ҳоқонга ишончсизлик билан қарашлари тайин. Модомики, мен ортимдан ўзимнинг одамимни тайинлаб қўйиб келмадимми, демак, унинг ғам-ташвишини ўйлашдан ҳолиман. Шундай йўл билан мен барча муаммолардан халос бўламан». Бу воқеалар ҳозирги Хитойнинг Юньнан вилояти ҳудудида бундан ўн етти аср муқаддам бўлиб ўтган.

18-стратагем сарлавҳаси эса ғоятда теран: «Жангарилар тўдасини тор-мор қилиш учун энг аввал қўрбошисини қўлга тушириш керак».

— Стратагемликни, масалан, насроний дини ақидалари билан қўшиб олиб бориш мумкин, ахир, ўрис халқининг сирли қалбини шакллантирган ва шакллантираётган насроний ўгитлар виждон ва адолатни моддий бойликлардан доимо устун қўйиб келган-ку?

— Сиз ҳақсиз. Россияда минг йиллар мобайнида православ ва классик маданиятдан тарбия топган ўзига хос руҳоний муҳит қарор топган. Зўравонлик, жиноят ва қонуннинг сустлиги кучайиб бораётган бугунги кунда аҳолимизнинг муайян қисми Александр Невскийнинг: «Худо куч-қудратда эмас, балки ҳақиқатдадир», — деган сўзларини эслашади. Стратагемлик билан ахлоқнинг ўзаро алоқаси муаммоси эса Қадимги Хитойда ҳам кўтарилган. Конфуциячи олимлар биринчи марказлашган Хитой империясини бунёд этган Цин Ши-Хуандини (эрамиздан аввалги 259-210 йиллар) танқид қилишиб: у «ҳийла-найрангга қурилган режаларга таяниб иш юритди, бу эса оқибатда ишонч ва самимиятнинг йўқолишига олиб келди», — дейишган. Императорнинг эътироз билдирганларга жавоби шафқатсиз бўлган: у бир неча юзлаб олимни тириклайин кўмиб, уларнинг китобларини ёқиб юборишга буйруқ берган. Ҳеч қандай ўйламай — стратагемсиз амалга оширилган бу бедодликни тақдир жазосиз қолдирмаган, яъни ухлаб ётганида император қулоғига игна юборишиб, уни ҳеч қандай зўравонлик аломатларисиз ўлдиришган.

Стратагемликни юзаки тушунмаслик керак. Зеро, стратагемлик биринчи навбатда доноликни англатади. Доноликни ахлоқ-одобдан, жумладан, руҳоний панд-ўгитлардан ажратиб қараб бўлмайди.

Дўппи муборак

С. МАҲКАМОВ сурат-лавҳаси

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

* * *

НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

OZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1995 йил

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32.
Қабулхона телефони— 33-52-91,

* * *

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ
Таҳрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (назм ва наср бўлими мудири), Дадахон ЁҚУБОВ, Одил ЁҚУБОВ, Анвар ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (танқид ва адабиётшунослик бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ, Беккул ЭГАМҚУЛОВ (масъул котиб)

Навбатчи муҳаррир —Абдунаби ҲАЙДАРОВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 0341. Ҳажми — 2 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Индекс 64593. 1 2 3 4 5 6